

**UCHWAŁA NR XXII/226/2025
RADY MIASTA SIEDLCE**

z dnia 27 listopada 2025 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
Miasta Siedlce na lata 2026-2029**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 w związku z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz.1153) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po zaopiniowaniu przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2026-2029 w brzmieniu, stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Siedlce.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miasta

Robert Chojecki

Załącznik do
Uchwały Nr XXII/226/2025
z dnia 27 listopada 2025r.
Rady Miasta Siedlce

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SIEDLCE NA LATA 2026-2029

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

WRZESIEŃ 2025

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.....	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta ..	18
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Siedlce ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	21
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	21
5.2.2. Rys historyczny miasta.....	22
5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne Miasta Siedlce	23
5.3.1. Charakterystyka środowiska kulturowego Miasta Siedlce	24
5.4. Dziedzictwo niematerialne	34
5.4.1. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	38
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	40
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	40
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	43
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	45
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	46
5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy.....	48
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT	50
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	52
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	56
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	57
9.1. Dotacje.....	58
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	60
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	61
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	63
10. Bibliografia.....	65
11. Spis tabel, rysunków i zdjęć	65
12. Załączniki	66

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2026-2029 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi miasta poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny miasta, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018 przyjętego Uchwałą Nr XX/246/2016 Rady Miasta Siedlce z dnia 31 maja 2016 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie identyfikacji i oceny potencjału dziedzictwa kulturowego oraz możliwości pozyskiwania środków finansowych na jego ochronę i rozwój. Dokument został również dostosowany do zmieniających się realiów prawnych, społecznych i organizacyjnych w obszarze opieki nad zabytkami – szczególnie poprzez pogłębioną analizę SWOT, a także aktualizację celów strategicznych oraz konkretnych działań operacyjnych, uwzględniających aktualne wyzwania i potrzeby lokalnych interesariuszy.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie

za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.).

Od dnia 24 września 2023 r. obowiązuje zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 30 czerwca 2026 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić obszary uzupełnienia zabudowy oraz obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie to możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2025 r. poz. 418);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2025 r. poz. 647);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491 z późn. Zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odnosi się do dokumentów strategicznych powiązanych na trzech poziomach zarządzania: krajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

W swoich działaniach programowych GPOnZ czerpie z założeń polityki krajowej, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii poprawy stanu zachowania zabytków – zarówno poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, jak i poprzez wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako narzędzia promocji miasta. Dokument kładzie również nacisk na usprawnienie przepływu informacji między miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także na zwiększenie dostępności informacji o lokalnym zasobie zabytkowym.

Istotnym elementem ujętym w GPOnZ jest także wspieranie działań służących zachowaniu i rozwijaniu lokalnych tradycji kulturowych, w tym wprowadzanie wątków dziedzictwa lokalnego do edukacji oraz do inicjatyw o charakterze kulturalnym.

GPOnZ pozostaje spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te zostały określone w następujących dokumentach:

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

– obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,

– obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,

– obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby

podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego

wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Podczas opracowywania GPOnZ przeanalizowano zewnętrzne uwarunkowania ochrony dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego Miasta Siedlce, wynikające z dokumentów obowiązujących na poziomie:

- wojewódzkim: Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025, Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego, Audyt krajobrazowy województwa mazowieckiego.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

W Programie wyznaczono obszary strategiczne oraz zdefiniowano trzy problemy kluczowe. W odpowiedzi na zdiagnozowane kluczowe problemy wyznacza się trzy OBSZARY STRATEGICZNE (obszary koncentracji działań), w których będą lokowane propozycje rozwiązań tych problemów, a więc – poszczególne cele strategiczne i przedsięwzięcia służące realizacji tych celów.

KLUCZOWY PROBLEM:	OBSZAR STRATEGICZNY
Niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. Edukacja kształtująca świadomość i postawy	Edukacja kształtująca świadomość i postawy
Potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami	Optymalizacja systemu dostępu do środków
Potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami	Wypracowanie skutecznych narzędzi działania

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

Cel A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.

Przedsięwzięcie A.1.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD).

Przedsięwzięcie A.1.2. Dziedzictwo niematerialne – na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – kontynuacja.

Przedsięwzięcie A.1.3. Konkurs „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza” – kontynuacja.

Cel A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

Przedsięwzięcie A.2.1. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny – kontynuacja.

Przedsięwzięcie A.2.2. Tożsamość lokalna – wartość unikalna (kontynuacja w nowej formie).

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków.

Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych – kontynuacja.

Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego – kontynuacja.

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania.

Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.1.1. Dokumentacja zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego.

Przedsięwzięcie C.1.2. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa – kontynuacja

Przedsięwzięcie C.1.3. Konkurs „Dom w krajobrazie” – kontynuacja.

Przedsięwzięcie C.1.4. Nasza żywa tradycja – kontynuacja.

Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Przedsięwzięcie C.2.1. Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych.

Przedsięwzięcie C.2.2. Mazowieckie konserwacje.

Przedsięwzięcie C.2.3. Mazowiecki System Informacji Przestrzennej – Zabytki.

• Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+. Innowacyjne Mazowsze została przyjęta Uchwałą Nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie.

Za cel główny przyjęto „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałe i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”. Jego realizacja odbywać się będzie poprzez pięć celów strategicznych. Do każdego celu przypisane zostały kierunki działań, z zaznaczeniem kierunków priorytetowych, oraz działania.

W obszarze kultura i dziedzictwo wskazano cel – Mazowsze bogate kulturowo.

Kierunek działania: Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Działania:

- Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych.
- Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych.
- Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa.

Działania:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze.
- Rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.
- Wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych.
- Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym.
- Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej.
- Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej.
- Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej.
- Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki.

Kierunek działania: Upowszechnianie kultury i twórczości.

Działania:

- Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych.
- Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej.
- Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego.
- Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja).

Kierunek działania: Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Działania:

- Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych.
- Promowanie potencjału kulturowego Warszawy.

W Strategii opisano dziedzictwo kulturowe: Województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony, co świadczy o bogactwie dziedzictwa kulturowego. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) plasuje województwo na drugim miejscu w Polsce, za województwem dolnośląskim. Wyraźną przewagą pod względem liczby zabytków na 10 tys. ha odznacza się region Warszawski stołeczny (61,63), w którym wartość ta jest ponad czterokrotnie wyższa niż w regionie Mazowieckim regionalnym.

Najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne. Stanowią one kategorię zabytków, która utrzymuje ciągłość użytkowania zgodnie z ich pierwotną funkcją. Ponadto, ze względu na duże wartości historyczne i artystyczne, zabytki te podlegają szczególnej ochronie i są na bieżąco konserwowane i remontowane.

Województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4).

Województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych. W procesie budowania tożsamości regionalnej w województwie ważną rolę pełnią ośrodki budowania tożsamości kulturowej. Spośród 41 ośrodków wyróżnionych w województwie, 85% znajduje się w regionie Mazowieckim regionalnym. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają ośrodki związane z wybitnymi postaciami i kultem religijnym, m.in. Żelazowa Wola, Czarnolas, Niepokalanów (Paprotnia) i Góra Kalwaria. Istotnymi elementami potencjału dziedzictwa kulturowego są też miasta historyczne, miasta ogrody (np. Podkowa Leśna), obiekty fortyfikacyjne (np. Twierdza Modlin), a także obiekty przemysłowe (np. w Radomiu) i zabytki techniki (np. w Warszawie). Szczególnymi obszarami, zarówno ze względu na wartość, jak i pamięć historyczną, są również miejsca martyrologii, miejsca pamięci oraz cmentarze (w tym zabytkowe).

Dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków. Istotnymi barierami dla zachowania obiektów zabytkowych są m.in.: brak użytkowania, niedostateczne zabezpieczenie, niewystarczająca ilość prac konserwatorskich i środków finansowych oraz nietrwałe budulec (np. obiekty drewniane charakterystyczne dla regionu Mazowieckiego regionalnego). Czynnikiem utrudniającym objęcie odpowiednią ochroną zabytków w województwie jest również ich duże rozproszenie przestrzenne.

Postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych. Proces urbanizacji stwarza zagrożenie dla cennych obszarów kulturowych. Warszawa jest jednym z najbardziej narażonych na presję urbanistyczną miast ze względu na swój dynamiczny rozwój. Ważne w zakresie ochrony różnorodności kulturowej jest podnoszenie świadomości mieszkańców i wykorzystanie potencjału kulturowego dla celów turystycznych.

W Strategii opisano także kulturę i turystykę.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty Uchwałą Nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.

Plan stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Plan nie jest aktem prawa miejscowego – jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącego organy i jednostki organizacyjne samorządu województwa.

W Planie wyznaczono ochronę dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Określono następujące działania:

1. Realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami.
2. Zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
 - ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
 - odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
 - wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
 - tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
 - ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

• Audyt krajobrazowy województwa mazowieckiego

Audyt krajobrazowy województwa mazowieckiego został przyjęty Uchwałą Nr 48/24 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 26 marca 2024 r.

Audyt krajobrazowy obejmuje cały obszar województwa. Jego celem jest identyfikacja krajobrazów występujących na terenie województwa i wskazanie krajobrazów priorytetowych, określenie cech charakterystycznych oraz ocena ich wartości, a także sformułowanie rekomendacji i wniosków mających służyć ich ochronie. W audycie krajobrazowym wskazuje się ponadto granice parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach. W obrębie krajobrazów priorytetowych wskazuje się także lokalne formy architektoniczne zabudowy.

Wśród ważnych ośrodków Mazowsza szczególne znaczenie mają Siedlce, gdzie zlokalizowana jest istotna liczba obiektów o wartości krajobrazowej i kulturowej. Do tej grupy należy zaliczyć również założenia urbanistyczne obecne na terenie Siedlec.

W audycie krajobrazowym wskazano m.in. jako krajobraz priorytetowy zachowany układ urbanistyczny miasta: kod krajobrazu 14-318.94-267-miescowość z zachowanym układem urbanistycznym, w którym wyszczególniono lokalne formy architektoniczne. Za lokalną formę architektoniczną uznano: wyjątkowe, wykształcone historycznie cechy budynków lub ich zespołów, wyróżniające się lokalnie na tle innych obiektów, m.in. w zakresie charakterystycznych: elementów konstrukcyjnych, zdobniczych, materiałów budowlanych, cech elewacji i dachów budynków (patrz. Szczegółowa dokumentacja audytu krajobrazowego).

Rekomendacje i wnioski dotyczące kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów. Dla zachowania wartości krajobrazu kluczowe jest:

- utrzymanie drożności dolin i rozwój błękitno-zielonej infrastruktury, w tym rozwiązań retencyjnych w przestrzeni publicznej,
- kształtowanie spójnej, czytelnej kompozycji urbanistycznej, nawiązującej do lokalnej tożsamości i tradycyjnych form architektonicznych,
- ochrona i rewitalizacja zabytków oraz historycznych układów, z możliwością adaptacji do nowych funkcji,
- zapobieganie dysharmonii przestrzeni i fragmentacji zabudowy poprzez stosowanie uchwał krajobrazowych i dbałość o estetykę,
- rozwój obszarów miejskich w sposób dostosowany do potrzeb mieszkańców i środowiska, z poszanowaniem walorów przyrodniczych i kulturowych,
- wspieranie działań edukacyjnych i promujących dziedzictwo oraz wykorzystanie walorów krajobrazu dla turystyki i rekreacji,
- zwiększanie i ochrona terenów zielonych, a także minimalizacja negatywnego wpływu hałasu i nadmiernej urbanizacji.

Rekomendacje w zakresie zadań mających na celu zachowanie dotychczasowego stanu lub doprowadzenie do stanu pożądanego, adekwatnie do charakterystyki, wartości i zagrożeń zidentyfikowanych, dla możliwości zachowania wartości danego krajobrazu, w zakresie:

1. Rozpoczęcia, kontynuacji lub zaniechania różnych form gospodarowania terenem, w tym działalności rolniczej, leśnej oraz gospodarki wodnej.
2. Zabiegów renaturalizacyjnych oraz zabiegów odnowy obiektów kultury materialnej.
3. Koordynacji działań podejmowanych dla osiągnięcia celów występujących na danym obszarze objętym formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1–9 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, oraz form ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
4. Konieczności podejmowania działań mających na celu utrzymanie dotychczasowej funkcji danego krajobrazu, w tym funkcji korytarzy ekologicznych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty na poziomie miasta, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta Siedlce został opracowany w 2005 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Celem Planu jest zapewnienie skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w obliczu potencjalnych zagrożeń wynikających z działań wojennych lub sytuacji nadzwyczajnych, takich jak katastrofy naturalne, awarie techniczne czy kryzysy społeczne. Ochrona ta opiera się na kompleksowym podejściu, obejmującym planowanie, przygotowanie oraz realizację działań o charakterze:

- zapobiegawczym – zmniejszających ryzyko uszkodzeń lub zniszczeń;

- dokumentacyjnym – mających na celu sporządzenie dokładnych opisów, inwentaryzacji i dokumentacji wizualnej obiektów;
- zabezpieczającym – chroniących fizycznie dobra kultury (np. poprzez przeniesienie, wzmocnienie, oznaczenie);
- ratowniczym – podejmowanych w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia;
- konserwatorskim – mających na celu zabezpieczenie stanu technicznego zabytków po wystąpieniu zagrożenia.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Siedlce

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Siedlce zostało przyjęte Uchwałą Nr XV/146/2025 Rady Miasta Siedlce z dnia 31 marca 2025 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

W Studium określono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. W kierunkach rozwoju przestrzennego miasta Siedlce uwzględnia się obszary i obiekty dziedzictwa kulturowego wpisane do rejestru zabytków, które podlegające ochronie. Zasady ochrony określają przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków.

Jako obiekty wymagające ochrony wskazuje się wszystkie obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w stosunku do tych obiektów wymagane jest:

- wskazanie i określenie zasad ochrony w planie miejscowym,
- ochrona przed zniszczeniem zabytku, w tym: ochrona gabarytów, formy i detalu – w zależności od potrzeb,
- utrzymanie obiektu w dobrym stanie technicznym.

W związku z koniecznością stałej aktualizacji gminnej ewidencji zabytków liczba obiektów wymagających ochrony może ulec zmianie. Szczegółowy zakres ochrony poszczególnych obiektów określony zostanie na etapie sporządzania planów miejscowych, w oparciu o wytyczne gminnej ewidencji zabytków, aktualnej na dzień sporządzania planu.

W Studium wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefę pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej i zespołów zabytkowych obejmującą:

- historyczne centrum miasta – rejon ulic: Piłsudskiego, B-pa Świrskiego, Kościuszki, Starowiejskiej, Pułaskiego, Kilińskiego i Sienkiewicza,
- otoczenie dawnego Domu Ludowego przy ul. Sienkiewicza,
- Park „Aleksandria” i Park „Stary Park”,
- rejon zespołu zabudowań dawnej Szkoły Rolniczej przy ul. Bema,
- zabytkowe cmentarze: cmentarz rzymsko-katolicki, ob. lapidarium przy ul. Cmentarnej, cmentarz rzymsko-katolicki przy ul. Cmentarnej, cmentarz wojenny przy ul. Cmentarnej, cmentarz żydowski przy ul. Szkolnej, cmentarz rzymsko-katolicki przy ul. Św. Faustyny Kowalskiej, cmentarz wojenny przy ul. Pamięci Ofiar II Wojny Światowej.

W strefie tej wymagane jest:

- zachowanie układu przestrzennego zabytkowych parków, ochrona ich wartości kulturowych i przyrodniczych,
- zachowanie układu wewnętrznego rozplanowania cmentarzy, z ochroną istniejącego drzewostanu,
- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania kwartałów zabudowy, typów pierzei, skali i typów zabudowy, linii zabudowy,
- zachowanie historycznie ukształtowanego układu ulic i placów, otwarć widokowych i osi kompozycyjnych (w tym zwłaszcza historycznej osi kompozycyjnej dawnego Ratusza zw. „Jackiem”, osi widokowej ul. Pułaskiego i osi widokowej ul. Piłsudskiego), szpalerów roślinności wysokiej w ciągach ulicznych,

- zakaz wytyczania nowych ulic zmieniających założenia zachowanego historycznego układu komunikacyjnego i przestrzennego, za wyjątkiem dróg niezbędnych dla prawidłowej obsługi terenów,
- zachowanie, o ile będzie to uzasadnione przestrzennie, historycznie ukształtowanych podziałów parcelacyjnych na obszarach zachowanej zabudowy historycznej,
- zakaz nadbudowy chronionych obiektów o skończonej formie architektonicznej,
- zakaz rozbudowy chronionych obiektów o skończonej formie architektonicznej od strony pierzei ulicy; ich rozbudowa dopuszczona jedynie w głębi działki
- nawiązywanie nowo realizowaną zabudową do charakteru zabudowy historycznej, gdzie dominującą formą są kamienice miejskie – nowa zabudowa powinna korespondować z tą formą poprzez zastosowanie podobnych gabarytów, kątów i pokrycia dachów, proporcji i materiałów korzystania współczesnych detali, rozwiązań konstrukcyjnych i technologii budowlanych
- harmonijne wpisanie nowych obiektów w ukształtowane pierzeje uliczne, poprzez kontynuację istniejących linii zabudowy; nie dotyczy to jednak obiektów użyteczności publicznej wymagających szczególnej ekspozycji
- eliminowanie tablic i urządzeń reklamowych
- stosowanie elementów małej architektury o formie dostosowanej do historycznego otoczenia
- stosowanie kablowych linii telekomunikacyjnych i elektroenergetycznych.

W strefie tej dopuszcza się sytuowanie obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m².

Strefę ochrony zachowanych elementów zabytkowych obejmującą:

- tereny historycznego rozplanowania dziewiętnastowiecznego miasta, poza obszarem ścisłego centrum – rejon ulic: Asłanowicza, Konarskiego, Cmentarnej, Wojskowej, Piłsudskiego, Wojska Polskiego, Sienkiewicza, 3-go Maja, Armii Krajowej, Kilińskiego, Kolejowej, Formińskiego i Floriańskiej,
- układ urbanistyczny Osiedla „Nowe Siedlce”,
- zespół gospodarczy przy założeniu dawnej Szkoły Rolniczej, przy ul. Gospodarczej,
- zespoły domów kolejowych: w rejonie ul. Łukasińskiego, „Przy Alejkach” i ul. Składowej,
- otoczenie pomnika W. Rawicza przy ul. Partyzantów.

W strefie tej wymagane jest:

- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, typów pierzei, skali i typów zabudowy, linii zabudowy,
- zachowanie historycznie ukształtowanego układu ulic i placów, otwarć widokowych i osi kompozycyjnych, szpalerów roślinności wysokiej w ciągach ulicznych,
- zachowanie historycznie ukształtowanych podziałów parcelacyjnych na obszarach zachowanej zabudowy historycznej,
- zakaz nadbudowy chronionych obiektów o skończonej formie architektonicznej,
- nawiązywanie nowo realizowaną zabudową do charakteru zabudowy historycznej, gdzie dominującą formą są kamienice miejskie – nowa zabudowa powinna korespondować z tą formą poprzez zastosowanie podobnych gabarytów, kątów i pokrycia dachów, proporcji i materiałów elewacji, wysokości gzymsów, balkonów i sytuowania przejść bramowych, co nie wyklucza wykorzystania współczesnych detali, rozwiązań konstrukcyjnych i technologii budowlanych,
- harmonijne wpisanie nowych obiektów w ukształtowane pierzeje uliczne, poprzez kontynuację istniejących linii zabudowy; nie dotyczy to jednak obiektów użyteczności publicznej wymagających szczególnej ekspozycji,
- eliminowanie tablic i urządzeń reklamowych,
- stosowanie elementów małej architektury o formie dostosowanej do historycznego otoczenia,
- stosowanie kablowych linii telekomunikacyjnych i elektroenergetycznych.

W strefie tej dopuszcza się sytuowanie obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m².

Strefę ochrony krajobrazu kulturowego obejmującą otoczenie Parku „Aleksandria”. W strefie tej wymagane jest:

- utrzymanie otwartego charakteru terenu, z dominującą rolą zieleni i ograniczeniami dla zabudowy,
- zachowanie dużego udziału powierzchni biologicznie czynnej, to jest minimum 60% lub 70% powierzchni działki budowlanej – zgodnie z rysunkiem Kierunki zagospodarowania przestrzennego,
- zakaz przekształcania naturalnej rzeźby terenu zachowanie istniejącego drzewostanu (z dopuszczeniem wycinki tylko w sytuacji choroby drzewa) i nie wprowadzanie zwartych nasadzeń roślinnością wysoką w celu zachowania powiązań widokowych z Parkiem „Aleksandria”,
- eliminowanie tablic i urządzeń reklamowych.

Strefy ochronne stanowisk archeologicznych, obejmujące rejon lokalizacji stanowisk archeologicznych występujących na terenie miasta. Stanowiska archeologiczne podzielono na podstawie informacji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dwa rodzaje: o powierzchni poniżej 0,5ha i ponad 0,5ha. W strefach tych, przy zmianie sposobu zagospodarowania terenu i inwestycjach budowlanych związanych z robotami ziemnymi, obowiązuje wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Siedlce ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta

Siedlce to miasto na prawach powiatu, położone we wschodniej Polsce. Siedlce położone są na terenie województwa mazowieckiego, w jego wschodniej części. Całe miasto otoczone jest przez gminę Siedlce w powiecie siedleckim, która graniczy z powiatami: garwolińskim, mińskim, węgrowskim, sokołowskim oraz łosickim. Wiodąca przez nie międzynarodowa linia kolejowa łączy wschód i zachód Europy.

Miasto usytuowane jest na Wysoczyźnie Siedleckiej, która geograficznie jest częścią Niziny Południowopodlaskiej, pomiędzy dolinami rzek: Muchawki od zachodu, Liwca od północy i Helenki od wschodu.

Siedlce znajdują się w zlewni Liwca, który jest bezpośrednim dopływem rzeki Bug. Miasto położone jest pomiędzy dolinami dwóch rzek – Muchawki i Helenki, które prowadzą wody w kierunku północnym do rzeki Liwiec (położonej poza granicami miasta). Na wschód od Siedlec przepływa rzeka Helenka, częściowo wzdłuż granicy miasta, będąca w całości uregulowanym ciekim. Jej źródła znajdują się w rejonie miejscowości Ujrzanów. Płynąc dalej na północ zasila Stawy Siedleckie, a swój bieg kończy, podobnie jak Muchawka, w Liwcu.

Zieleń ogólnodostępna stanowi istotny element przestrzeni miasta. Siedlce posiadają ponad 72 ha terenów zieleni, z czego ponad 25 ha stanowią tereny zieleni urządzonej – parki, skwery i zieleńce. Pozostałe tereny zieleni to tereny rekreacyjno-sportowe, tereny zieleni osiedlowej, tereny zieleni nieurządzonej (spontanicznej i pielęgnowanej doraźnie) oraz tereny zieleni przyulicznej.

W mieście znajdują się 2 parki oraz 16 skwerów i zieleńców. Najbardziej okazałym parkiem jest Park „Aleksandria”. W bliskim sąsiedztwie, przy ulicy Bema znajduje się „Stary Park”.

Siedlce położone są w rejonie uznawanym za cenny przyrodniczo, ze względu na niski stopień przekształcenia środowiska naturalnego przez człowieka. Z tego też względu w mieście i jego bezpośrednim otoczeniu znajdują się liczne formy ochrony przyrody i krajobrazu:

- obszar mający znaczenie dla Wspólnoty (OZW) Ostoja Nadliwiecka – PLH140032 (Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk),
- Rezerwat przyrody „Stawy Siedleckie”,
- Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu,

- 2 użytki ekologiczne: „Dolina Muchawki”, „Jezioro Żytia”,
- 45 pomników przyrody.

5.2.2. Rys historyczny miasta

Siedlce to miasto o wielowiekowych tradycjach, którego dzieje łączą w sobie charakter lokalnego ośrodka rzemieślniczo-handlowego, siedziby magnackiej rezydencji, centrum administracyjnego i ważnego punktu komunikacyjnego, a współcześnie także ośrodka akademickiego i kulturalnego. Historia miasta, bogata i wielowątkowa, kształtowała się w ścisłym związku z procesami politycznymi i gospodarczymi Rzeczypospolitej, a później ziem polskich pod zaborami, w II Rzeczypospolitej oraz w czasach powojennych.

Najstarsza wzmianka o Siedlcach pochodzi z 1448 r. i odnosi się do wsi należącej wówczas do rodu Rawiczów. Położenie osady sprzyjało jej rozwojowi – znajdowała się na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych prowadzących z Mazowsza i Podlasia ku Lubelszczyźnie i dalej na Ruś. W XVI w. właścicielami osady byli Siedleccy herbu Rawicz, którzy starali się wzmocnić prestiż miejscowości. Ważnym momentem w historii było nadanie Siedlcom praw miejskich na prawie magdeburskim dnia 15 stycznia 1547 r. przez króla Zygmunta I Starego. Uzyskanie statusu miasta umożliwiło rozwój handlu, rzemiosła i samorządu, a także wytyczenie rynku i podstawowego układu urbanistycznego.

W 1532 r. erygowano tu parafię, co dodatkowo podniosło rangę miejscowości i sprzyjało rozwojowi życia religijnego oraz organizacji przestrzeni miejskiej. W ciągu XVI i XVII w. miasto, choć niewielkie, pełniło funkcję lokalnego ośrodka usługowego. Wpływ na jego rozwój miały wojny XVII w., zwłaszcza potop szwedzki i konflikty z Kozakami, które zahamowały dynamikę wzrostu, nie doprowadziły jednak do całkowitej degradacji ośrodka.

Prawdziwy rozkwit Siedlec przypadł na XVIII w. Wówczas miasto znalazło się w orbicie rodu Czartoryskich – jednego z najpotężniejszych rodów magnackich Rzeczypospolitej. Kazimierz Czartoryski, właściciel dóbr siedleckich, około 1730 r. rozpoczął budowę murowanego pałacu, który miał zastąpić wcześniejszą drewnianą siedzibę. Pałac ten, wielokrotnie rozbudowywany, nadał miastu nowy charakter, a jego obecność stała się osią rozwoju przestrzennego i symbolicznego Siedlec.

Duży wpływ na historię miasta wywarła jednak księżna Aleksandra Ogińska, córka Augusta Aleksandra Czartoryskiego. W latach 1779-1781 przeprowadziła ona gruntowną przebudowę rezydencji, którą kierował wybitny architekt Stanisław Zawadzki. Pałac został uzupełniony o rozległe założenie ogrodowe o charakterze krajobrazowym, nazwane „Aleksandrią”. Ogród ten, inspirowany wzorcami europejskimi, stał się jednym z najznamienszych przykładów sztuki ogrodowej w Polsce końca XVIII w. Rezydencja Ogińskiej tętniła życiem towarzyskim i kulturalnym – odbywały się w niej przedstawienia teatralne, koncerty i spotkania literackie, które przyciągały elitę polityczną i kulturalną kraju. Siedlce stały się znanym ośrodkiem życia towarzyskiego, a okres ten określa się często mianem „złotego wieku” w dziejach miasta.

Po śmierci Aleksandry Ogińskiej w 1798 r. Siedlce przejęła Izabela Czartoryska, która jednak nie utrzymała tu rezydencji w dawnej świetności. W 1804 r. miasto przeszło pod zarząd rządowy i przekształciło się w ośrodek administracyjny.

W okresie zaborów Siedlce znalazły się w granicach zaboru rosyjskiego, a od 1815 r. w Królestwie Polskim. W 1 połowie XIX w. rozwijało się tu rzemiosło i handel, a miasto zyskiwało charakter siedziby urzędów i instytucji publicznych. Przełomowym wydarzeniem było utworzenie w 1867 r. guberni siedleckiej, której stolicą zostały właśnie Siedlce. W tym czasie nastąpił szybki rozwój miasta – wznoszono gmachy administracyjne i wojskowe, powstawały nowe place i ulice.

Ważnym impulsem dla rozwoju gospodarczego było uruchomienie w latach 1866-1867 linii Kolei Warszawsko-Terespolskiej. Dzięki niej Siedlce znalazły się na ważnym szlaku kolejowym łączącym Warszawę z zachodnimi rubieżami Imperium Rosyjskiego. Kolej sprzyjała powstawaniu nowych przedsięwzięć i napływowi ludności. Miasto zaczęło przybierać charakter ośrodka nowoczesnego, z murowaną zabudową kamieniczną, nowymi gmachami szkolnymi i sądowymi.

Okres ten naznaczony był jednak także dramatami. W dniach 8-10 (11) września 1906 r. doszło w Siedlcach do krwawego pogromu ludności żydowskiej i polskiej, przeprowadzonego przez wojska carskie w odwecie za działalność rewolucyjną. Wydarzenie to zapisało się tragicznie w pamięci mieszkańców i w historii miasta.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Siedlce znalazły się w granicach II Rzeczypospolitej jako stolica powiatu w województwie lubelskim. Miasto liczyło kilkanaście tysięcy mieszkańców i pełniło funkcje administracyjne, edukacyjne i handlowe. W dwudziestoleciu międzywojennym wznoszono nowe budynki użyteczności publicznej, rozwijało się szkolnictwo i życie społeczne. Siedlce były ośrodkiem wielonarodowym – obok Polaków znaczną część mieszkańców stanowili Żydzi, którzy odgrywali istotną rolę w gospodarce i kulturze miasta.

W czasie II wojny światowej miasto znalazło się pod okupacją niemiecką i doznało wielkich strat. Już we wrześniu 1939 r. spłonęła synagoga, a represje dotknęły zarówno ludność polską, jak i żydowską. W 1941 r. utworzono getto siedleckie, do którego przesiedlono od 12 do 17 tysięcy osób. Warunki życia były tam skrajnie ciężkie – panował głód i choroby. W sierpniu 1942 r. Niemcy rozpoczęli akcję likwidacyjną getta – większość jego mieszkańców deportowano do obozu zagłady w Treblince, gdzie zostali zamordowani. Część ludności rozstrzelano na miejscu. Zagłada żydowskich mieszkańców Siedlec oznaczała kres wielowiekowej obecności tej społeczności w życiu miasta. Równocześnie okupant prowadził represje wobec Polaków, niszcząc instytucje życia społecznego i kulturalnego.

Po wyzwoleniu w 1944 r. Siedlce znalazły się w granicach powojennej Polski i stanęły wobec konieczności odbudowy. Miasto stopniowo podnosiło się ze zniszczeń, rozbudowywano infrastrukturę komunalną, wznoszono nowe osiedla mieszkaniowe i zakłady pracy. W 1969 r. powstała w Siedlcach wyższa szkoła nauczycielska, która w kolejnych dekadach przekształciła się w uniwersytet. Utworzenie ośrodka akademickiego znacząco podniosło rangę miasta i przyczyniło się do rozwoju życia naukowego i kulturalnego.

W latach 1975-1998 Siedlce pełniły funkcję stolicy województwa siedleckiego. Okres ten wiązał się z rozwojem instytucji administracyjnych i budową nowych obiektów publicznych.

Po reformie administracyjnej w 1999 r. Siedlce uzyskały status miasta na prawach powiatu i znalazły się w granicach województwa mazowieckiego. Dziś pełnią rolę ważnego ośrodka subregionalnego, łączącego funkcje administracyjne, edukacyjne, kulturalne i gospodarcze.

5.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne Miasta Siedlce

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Materialne dziedzictwo kulturowe to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały teren miasta. Są to zarówno tereny zieleni komponowanej, rozwiązania przestrzenne, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

Środowisko kulturowe Siedlec jest wynikiem wielowiekowego nawarstwiania się form przestrzennych, funkcji i znaczeń. Od osady ulokowanej na wyniesieniu ponad dolinami po nowoczesny ośrodek subregionalny – miasto pozostawało w stałym dialogu z krajobrazem naturalnym, siecią dróg i kolei, a także z żywą pamięcią mieszkańców. Dzisiejsza tkanka miejska to czytelny zapis kolejnych epok: układu lokacyjnego z rynkiem,

rezydencjonalno-parkowego idiomu XVIII w., XIX-wiecznej modernizacji w cieniu kolei, międzywojennych idei miasta-ogrodu oraz powojennych procesów urbanizacji. Ten „palimpsest” tworzy środowisko, w którym dziedzictwo materialne i niematerialne przenika się z potrzebami współczesności.

Celem niniejszego rozdziału jest rozpoznanie i opisanie cech środowiska kulturowego Siedlec w sposób użyteczny dla polityk miejskich: ochrony zabytków, planowania przestrzennego, kształtowania ładu publicznego i rozwoju turystyki kulturowej. Charakterystyka obejmuje zarówno strukturę przestrzenną (historyczne osie i place, układy uliczne, relacje z zielenią i wodą), jak i wzorce zagospodarowania (gęstość, gabaryty, materiały, detale), a także konteksty społeczne i funkcjonalne, które wpływają na odbiór i trwałość wartości zabytkowych. Istotna jest tu nie tylko ewidencja obiektów, lecz również rozpoznanie „miękkich” uwarunkowań – sposobów użytkowania, symbolicznych znaczeń miejsc, sezonowości ruchu i presji inwestycyjnych.

Zakres opracowania obejmuje całe miasto w jego granicach administracyjnych, z uwzględnieniem powiązań krajobrazowych i komunikacyjnych z otoczeniem. W opisie przyjmujemy szerokie rozumienie dziedzictwa – jako zasobu, który współtworzy jakość życia, tożsamość i atrakcyjność gospodarczą Siedlec. Tak rozumiane środowisko kulturowe wymaga podejścia zintegrowanego: równoważenia ochrony z rozwojem, porządkowania przestrzeni publicznych, zapewniania czytelności historycznych struktur i wspierania wysokiej jakości współczesnych interwencji.

5.3.1. Charakterystyka środowiska kulturowego Miasta Siedlce¹

Teren, na którym Siedlce rozwinęły się w prężny organizm miejski, okazał się wyjątkowo dogodny dla średniowiecznego osadnictwa. Było to wyniesienie pośród bagnistych dolin, co sprzyjało zarówno obronności, jak i lokowaniu zabudowy. Jedną z podstaw rozwoju gospodarczego wsi stanowiły szlaki komunikacyjne: jeden łączący Koronę z Litwą, drugi prowadzący z Lublina przez Łuków, Siedlce i Węgrów ku Gdańskowi i Królewcowi. Analiza zachowanych relikwów osadnictwa przedlokacyjnego pozwala przypuszczać, że w miejscu połączenia tych traktów istniał w 1 połowie XVI w. plac targowy o formie owalnicy. Hipotezę tę wspiera przede wszystkim wachlarzowaty układ działek – czytelny na wielu planach historycznych, a także na współczesnym planie Siedlec.

Jak dużą miejscowością były Siedlce w XV stuleciu, trudno dziś określić na podstawie zachowanych źródeł. Znacznie więcej informacji mamy o przedlokacyjnej wsi z 1 połowy XVI w. Wiadomo m.in., że właścicielami byli Gniewoszowie, z których Daniel przybrał nazwisko Siedlecki. Siedlce należały wówczas do parafii w Pruszyńcu i były w jej obrębie największą obszarowo wsią – liczyły 6 łanów (dla porównania Pruszyń miał 4). Istniał tu dwór Siedleckich z zabudowaniami folwarcznymi; przy rzece Żytnia (dziś Muchawka) działał młyn zbożowy, a przy rzece Liw (obecnie Liwiec) funkcjonowała kuźnica, w której wytapiano żelazo z pobliskich rud darniowych. Ważnym zajęciem miejscowej ludności było wypalanie w okolicznych lasach węgla drzewnego – niezbędnego w procesie wytopu.

Do intensywniejszego rozwoju Siedlec w pierwszej połowie XVI w. przyczynił się Stanisław Siedlecki. Między 1530 a 1532 r. wystawił on drewniany kościół, a następnie doprowadził do utworzenia parafii w 1532 r. Bezpośrednią konsekwencją pomyślnego rozwoju gospodarczego miejscowości, ale też ambicji rodu Siedleckich, było nadanie praw miejskich przez Zygmunta I Starego dnia 15 stycznia 1547 r. Powstały wówczas „Nowe Siedlce”, miasto rządzące się prawem magdeburskim. Z punktu widzenia rozwoju przestrzennego był to moment przełomowy: dotychczasowy, rozproszony układ, pozbawiony wyraźnych powiązań między elementami, został przekształcony. Po lokacji prawnej nastąpiła lokacja przestrzenna – proces wieloletni i fazowy. Najtrwalszym jej skutkiem było wykształcenie jednorodnego układu urbanistycznego, choć początkowo jeszcze nie w pełni dojrzałego. Rdzeń stanowił prostokątny rynek

¹ 1Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2015-2018, Siedlce, listopad 2014 r.

(z dłuższym bokiem na osi wschód-zachód i krótszym na osi północ-południe), z wylotami ulic: dwiema w pierzei zachodniej oraz po jednej w pierzejach wschodniej i południowej.

Zabudowa skupiała się w niezbyt głębokich blokach przyrynkowych oraz wzdłuż pierwotnego traktu biegnącego nieco na północ od rynku (dzisiejsza ul. bpa Ignacego Świrskiego). Po stronie wschodniej brakowało wówczas zabudowy z uwagi na własność kościelną. Poza układem rynkowym pozostawał zespół dworski, położony na północny wschód od rynku, oraz kościół ulokowany jeszcze dalej na wschód. Wschodnią część dawnej wsi – po lokacji miasta nazwanej Starą Wsią – zachowano jako odrębny organizm wiejski o formie ulicówki.

W trzy dekady po lokacji Siedlce liczyły ok. 500 mieszkańców i obejmowały 15 włók. Przekształciły się w ośrodek handlowo-usługowy, zamieszkiwany przez licznych rzemieślników i kupców. Stara Wieś miała wówczas 12 włók osiadłych i 400 mieszkańców, z przewagą rolników. Poziom rozwoju osiągnięty pod koniec XVI w., mimo kilku pożarów, utrzymał się do połowy XVII w., kiedy to nastąpiły zniszczenia w wyniku najazdu kozackiego i wojen szwedzkich.

Po długotrwałej stagnacji XVII stulecia, spowodowanej wyniszczającymi wojnami i kryzysem gospodarczym, miasto zaczęło ponownie rosnąć – przede wszystkim dzięki działaniom nowych właścicieli, Czartoryskich, którzy nadawali mieszkańcom liczne, korzystne przywileje. W 2 połowie XVII w. rozbudowano rezydencję Czartoryskich, która zaczęła odgrywać istotną rolę w układzie przestrzennym. Po 1672 r. obserwujemy wychodzenie zabudowy na południowe peryferie, co było następstwem darowizny Michała i Joanny Czartoryskich – zachęcano mieszczan, by przenosili swoje zabudowania gospodarcze poza śródmieście.

Zdjęcie nr 1. Pałac Ogińskich, ob. Uniwersytet w Siedlcach, ul. Konarskiego 2

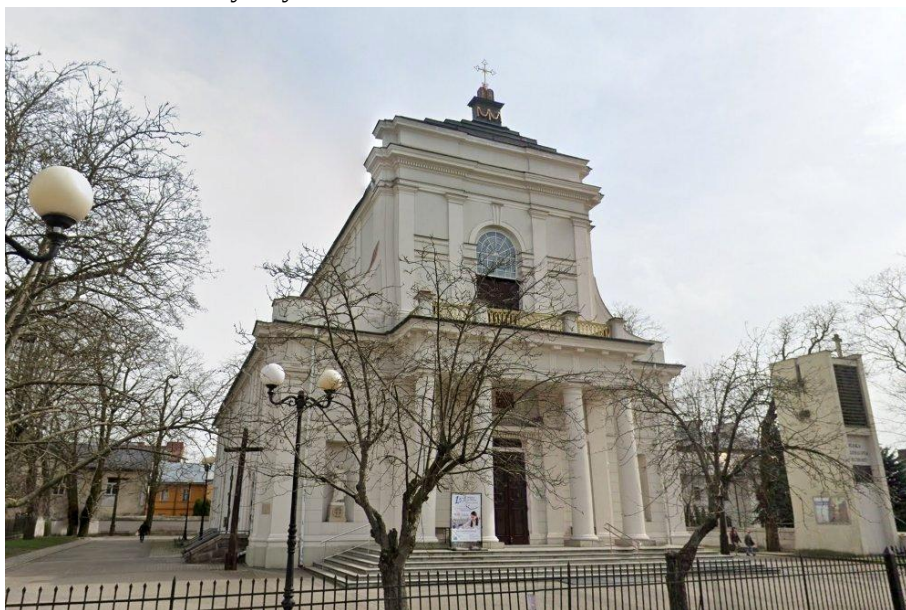
Zasadnicze przekształcenia urbanistyczne nastąpiły na przełomie XVII i XVIII w. Ambitny program porządkowania i przebudowy miasta zainicjował Kazimierz Czartoryski. Paradoksalnie sprzyjał temu wielki pożar z 1692 r., który strawił większość drewnianej zabudowy. Uporządkowano wówczas geometrię rynku i wytyczono wiele nowych ulic. W zachodniej pierzei około 1693 r. wzniesiono pięć murowanych domów zajezdnych, a pięć lat później – drewniany ratusz pośrodku rynku, mieszczący siedzibę władz i sklepy. Te działania unowocześniły centrum i stworzyły podstawy pod późniejsze, szeroko zakrojone inwestycje budowlane i planistyczne.

Wiek XVIII przyniósł najgłębsze zmiany. W pierwszych trzydziestu latach stulecia, w pobliżu starego, drewnianego dworu, wzniesiono murowany pałac – impuls do przesuwania zabudowy ku północy. W latach 1740-1749 w pierzei wschodniej rynku wybudowano murowany kościół (ob. kościół parafialny pw. Św. Stanisława Bpa, ul. Floriańska 1) który stał się dominantą przestrzenną.

Kościół św. Stanisława to najstarszy murowany obiekt architektury sakralnej w Siedlcach. Wybudowany dzięki fundacji Izabeli i Kazimierza Czartoryskich w latach 1740-1749. W 1793 r. architekt Stanisław Zawadzki przebudował fasadę w stylu klasycystycznym.

Współcześnie barokowo-klasycystyczna bryła kościoła zachowuje wygląd z czasu tej przebudowy, jednakże w większej mierze kościół pozostał budowlą barokową. Kościół to budowla o dwukondygnacyjnej fasadzie, w dolnej kondygnacji portyk tokański, na którym opiera się balkon. W prezbiterium kościoła

znajdują się obrazy czterech ewangelistów z kolekcji Ossolińskich, natomiast w ołtarzach bocznych umieszczono obrazy Szymona Czechowicza.

Zdjęcie nr 2. Kościół parafialny pw. Św. Stanisława Bpa, ul. Floriańska 1

Obok kościoła św. Stanisława znajduje się późnobarokowa plebania wybudowana latach 1768-1774 prawdopodobnie wg projektu Jana Zygmunta Deybla, w czasie późniejszym dołączono na ścianie tylnej przybudówki. Budynek wzniesiono na zlecenie Aleksandry Ogińskiej, która zamieszkiwała w nim około 1781 r. podczas przebudowy pałacu. W okresie Księstwa Warszawskiego plebania przeznaczona została na pewien czas na siedzibę Trybunału. W latach późniejszych swoją siedzibę miała tu poczta. Obecnie budynek plebani kościoła pw. św. Stanisława (ul. Floriańska 3). Wybudowana na planie prostokąta dwukondygnacyjna plebania reprezentuje styl późnobarokowy.

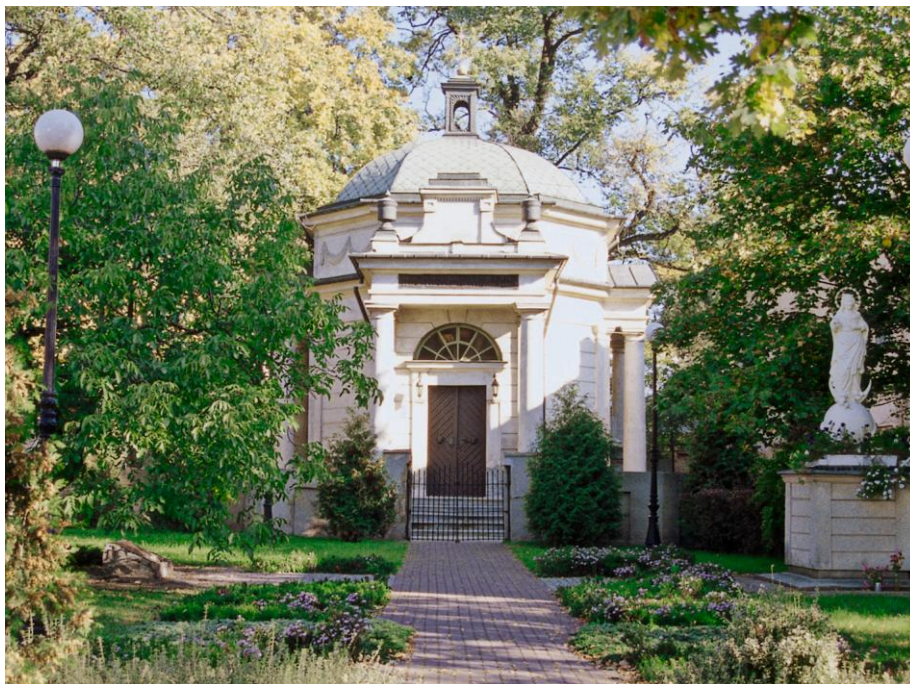

Zdjęcie nr 3. Plebania, ul. Floriańska 3 (źródło zdjęcia: A. Szmuc, <https://turystyka.siedlce.pl/>)

Największy rozmach prac przypadł jednak na 2 połowę XVIII w. i wiąże się z Aleksandrą Ogińską, powszechnie uznawaną za twórczynię nowoczesnego wyglądu i znaczenia Siedlec. Z jej funduszy przebudowano pałac w duchu nowego stylu i podkreślono oś założenia pałacowo-parkowego aleją Prospektową (obecnie ul. Asłanowicza). Przebito też ulicę Pałacową (dziś ul. Kościuszki), dzięki czemu kompozycyjnie sprzęgnięto rezydencję z miastem; powstały oficyny i zabudowa o sylwetkach właściwych tkance miejskiej,

co zharmonizowało połączenie obu części. Park położony na północny wschód znacznie powiększono około 1768 r., zakładając modny wówczas ogród sentymentalny „Aleksandria”.

W zespole pałacowym zlokalizowana jest kaplica pw. Św. Krzyża. Projektantem kaplicy był Zygmunt Vogel. Kaplica została zbudowana w 1791 r. jako kaplica pałacowa na miejscu pierwszego kościoła. Fundatorką budowy była Aleksandra Ogińska. Po śmierci księżnej w 1798 r. kaplica stała się jej kaplicą grobową. Budowla klasycystyczna, ośmioboczna, nakryta kopułą. Z trzech stron zdobią ją portyki z kolumnami tokańskimi, a od strony wschodniej nad wejściem do krypty grobowej, portyk ze złamaną kolumną i monogramami A.O. W drzwiach głównych kołatki w formie lwich głów z końca XVIII w.

Zdjęcie nr 4. Kaplica pw. Św. Krzyża, ul. Starowiejska 13 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)

W centrum miasta również zaszły istotne zmiany. W latach 1766-1769 w miejscu starego, drewnianego ratusza wybudowano nowy, murowany gmach z wyniosłą wieżą zwieńczoną figurą Atlasa. Budynek będący typowym ratuszem handlowym został wzniesiony na planie krzyża. Skrzydła ratusza przeznaczone były na kramy i sklepy, natomiast w centralnie usytuowanej części wieżowej znajdowały się pomieszczenia administracyjne. Architektonicznie obiekt niejednorodny stylowo, choć dostrzegalne są wpływy budownictwa niemieckiego. Ratusz uległ częściowemu zniszczeniu podczas pożarów w 1784 r. i w 1789 r., a także podczas II wojny światowej. Z wieży ratuszowej kuranty wygrywają poloneza Kleofasa Ogińskiego p.t.: „Pożegnanie Ojczyzny”. Po wojnie swoją siedzibę miało tu wiele instytucji, obecnie mieści się tutaj Muzeum Regionalne.

Od strony północnej wmurowano na ścianie tablicę upamiętniającą śmierć kilkudziesięciu nauczycieli z regionu siedleckiego, ofiar hitlerowskiej okupacji. W ostatnich latach przed ratuszem, centralnie od strony zachodniej wybudowano fontannę upamiętniającą współpracę Siedlec z włoskim miastem Pescantina.

Zdjęcie nr 5. Ratusz miejski „Jacek”, ob. Muzeum Regionalne, ul. ul. Piłsudskiego 1 (źródło zdjęcia: <https://www.muzeumsiedlce.art.pl/>)

W pobliżu stanęły drewniane kramnice i „domki skarbowe”; w zachodniej części rynku, między ratuszem a domami zajezdnymi, wzniesiono murowany budynek miar i wag – odwach, w którym mieści się obecnie biblioteka miejska (ul. Piłsudskiego 5).

Zdjęcie nr 6. Odwach, ob. biblioteka miejska, ul. Piłsudskiego 5 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)

Przy drugim rynku – zwanym Końskim, położonym ok. 250 m na zachód – w latach 1766-1768 obok istniejącej austerii powstała nowa oraz 22 drewniane kramy kupieckie. Od strony południowej kościoła, na osi ul. Pięknej (obecnie Pułaskiego), wzniesiono w latach 1768-1774 okazałą plebanię; po północnej stronie, w latach 1773-1776, powstała dzwonnica-brama w formie łuku triumfalnego, zamykająca widokowo ul. Węgrowską (dzisiejszą Piłsudskiego). Została rozebrana przez Niemców podczas II wojny światowej, nigdy nie doczekała się odbudowy. Symetryczne ustawienie plebanii i dzwonnicy względem osi kościoła oraz ich cofnięcie względem fasady pozwoliło doskonale wyeksponować bryłę świątyni, przekształconej w 1793 r. w stylu klasycystycznym.

W 2 połowie XVIII w. głównymi ulicami były równoległe do siebie Węgrowska (obecnie Piłsudskiego) i Piękna (obecnie Pułaskiego), połączone licznymi poprzecznymi ulicami i ujmujące od północy i południa plac przykościelny, Rynek Główny i Rynek Koński. Na północy funkcjonowały Długa (dziś bpa I.

Świrskiego) i Prospektowa (Asłanowicza), powiązane między sobą oraz z rynkiem i ul. Węgrowską siecią uliczek. W południowo-wschodniej części dominował trakt łukowski, wyznaczający m.in. wschodnią pierzeję rynku. Analiza rozplanowania z końca XVIII w. dowodzi, że powstał oryginalny układ o przestrzeni otwartej, w którym oś wschód–zachód akcentowały nie tyle aleje, ile ciąg budowli: kościół, ratusz, odwach i domy zajezdne. Na tej samej osi znalazły się trzy regularne, symetryczne place: przykościelny, Rynek Główny i Rynek Koński.

Istotnym elementem porządku przestrzennego od 1825 r. były wały ziemne z fosą, ograniczające terytorium miasta. Nie miały one znaczenia militarnego, lecz fiskalne – ułatwiały kontrolę ruchu handlowego. Wały miały ponad 1,5 m wysokości i ok. 4 m szerokości u podstawy, fosa zaś ok. 1,5 m głębokości. Wytyczono je wzdłuż ulic: Świętojańskiej, 11 Listopada, Prusa, Wiszniewskiego, Młynarskiej, Floriańskiej i 3 Maja. W pewnej mierze ograniczyły ekspansję terytorialną Siedlec, które rozwijały się głównie poprzez zagęszczanie zabudowy, podnoszenie jej wysokości i włączanie nowych terenów w zachodniej oraz północnej części. Poza wałami znalazł się m.in. cmentarz katolicki (założony w 1799 r. przy dawnym trakcie na Węgry; dziś ul. Cmentarna róg Wojskowej).

Po wytyczeniu traktu brzeskiego szczególnie ożywiła się zachodnia część miasta, a „środek ciężkości” urbanizacji przesunął się w tym kierunku. Targi przeniesiono z Rynku Głównego na wybrukowany w 1824 r. Rynek Koński; w latach 1824-1829 wzniesiono tam siedzibę komisarza obwodowego (późniejszy Magistrat, funkcjonujący do 1939 r.). Priorytetem pierwszych dziesięcioleci XIX w. było brukowanie ulic i placów – rozpoczęte jeszcze za czasów Aleksandry Ogińskiej. O ile pod koniec XVIII w. wybrukowany był jedynie Rynek Główny i krótkie odcinki najważniejszych arterii, o tyle w 1820 r. ok. 75% ulic miało już twardą nawierzchnię; działania te kontynuowano i pod koniec XIX w. wszystkie ulice były brukowane.

Do najbardziej okazałych gmachów 1 połowy XIX w. należą: Szpital wojskowy (po 1829), gmach Trybunału Cywilnego (ok. 1830), Szpital Dobroczynności (ok. 1832, ob. Szpital Miejski, ul. Starowiejska 15), Budynek poczty (ul. Piłsudskiego 2), Gimnazjum Gubernialne przy ul. Konarskiego 1.

Budynek poczty (ul. Piłsudskiego 2) zaprojektowany przez architekta Antonio Corazziego wzniesiono w latach 1827-1828. Pierwotnie w miejscu budynku mieściła się austeria przy Trakcie Brzeskim, w której za czasów Aleksandry Ogińskiej wydawano posiłki dla biednych. W dawnej oberży młode lata spędził Aleksander Orłowski, przysły malarz batalista. Poczta to dwukondygnacyjny budynek wybudowany na planie prostokąta. Budynkowi nadano charakterystycznego wyglądu poprzez reprezentacyjnie zaprojektowany fronton. W 1979 r. na frontowej ścianie poczty wmurowano tablicę poświęconą pamięci pracowników siedleckich poczty i telekomunikacji, bohaterskich ofiar poległych z rąk okupantów w czasie II wojny światowej.

Zdjęcie nr 7. Budynek poczty, ul. Piłsudskiego 2 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)

Zdjęcie nr 8. Szpital Dobroczynności, ob. Szpital Miejski, ul. Starowiejska 15 (źródło zdjęcia: zabytek.pl)

Gimnazjum Gubernialne przy ul. Konarskiego 1 – to klasycystyczny budynek wzniesiony w latach 1841-1844 wg projektu Antonio Corazziego. Jest to najstarszy gmach szkoły średniej w Siedlcach. W latach 1862-1863 uczniem tej szkoły był Aleksander Głowacki, późniejszy pisarz Bolesław Prus i uczestnik powstania styczniowego, za udział w którym był więziony w Siedlcach. Po upadku powstania szkoła była ośrodkiem nasilonej rusyfikacji. Wybitni absolwenci to Adam Antoni Kryński znany językoznawca i Antoni Ponikowski minister w II Rzeczypospolitej. Do niedawna siedziba szkoły muzycznej. Obecnie IV Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana S. Żółkiewskiego.

Zdjęcie nr 9. Gimnazjum Gubernialne, ob. IV Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana S. Żółkiewskiego, ul. Konarskiego 1

Duże ożywienie przyniesli także Żydzi, którzy w większości lokowali domy w kwartale między ul. Węgrowską (później Rożniecką, dziś Piłsudskiego) a Prospektową (Asłanowicza). W tej dzielnicy, między ul. Węgrowską a Długą (bpa I. Świrskiego), znajdował się pierwszy cmentarz żydowski, czynny do 1785 r. W 1 ćw. XIX w. funkcjonował drugi kirkut (założony w 1785 r.) na południowo-zachodnich obrzeżach – w rejonie dzisiejszych ul. Pułaskiego, Armii Krajowej i Sienkiewicza. Zlikwidowano go w 1825 r., wytyczając nowy, daleko poza wałami, przy trakcie na Warszawę (dziś ul. Szkolna).

Do dużych zamierzeń przestrzennych należała budowa zespołu więzienia w latach 1841-1843, w zachodniej części miasta, przy zakończeniu ul. Pięknej, już za wałami. Z tego powodu w 1846 r. przesunięto

wały ku zachodowi; ich nowy bieg poprowadzono ulicami: Wojska Polskiego, Wałową, Sportową i Katedralną, łącząc z dotychczasowym przebiegiem przy ul. 3 Maja i 11 Listopada.

Więzienie w Siedlcach wybudowano według projektu Henryka Marconiego, w systemie celkowym dla 117 osadzonych. Centralnym elementem założenia jest czterokondygnacyjny, murowany gmach główny ujęty narożnymi basztami, wpisujący się w nurt monumentalnej architektury klasycystycznej. Kompleks został rozbudowany w drugiej połowie XIX w. o szpital (lazaret), oddział kobiecy i etapowy, dom administracyjny oraz nowy pawilon, co nadało mu formę zachowaną do dziś.

Najbardziej reprezentacyjny charakter ma elewacja od strony ul. Armii Krajowej. To monumentalna brama-fasada, zaprojektowana w duchu klasycyzmu, zwieńczona trójkątnym tympanonem z alegorią Sprawiedliwości – trzema antycznymi boginiami ważącymi ludzkie uczynki. Poniżej umieszczono ozdobny kartusz z herbem, flankowany ornamentyką. Gładka, surowa powierzchnia ścian oraz masywne portalowe wejście podkreślają powagę i nieprzystępność budowli. Całość stanowi charakterystyczny przykład architektury więziennej epoki carskiej w Królestwie Polskim – łączącej funkcjonalność, prostotę i monumentalny wyraz właściwy dla budynków użyteczności publicznej XIX w.

Zdjęcie nr 10. Budynek więzienia, widok od ul. Armii Krajowej (źródło zdjęcia: W. Zalewski, fotopolska.eu)

Przy wałach funkcjonowało pięć rogatek – Żelkowska (na trakcie do Garwolina i Warszawy), Warszawska (na trakcie pocztowym warszawsko-brzeskim), Strzalińska (ku Węgrowowi), Starowiejska (na Mordy i Łosice) oraz Zbuczyńska (przy rozwidleniu dróg na Łuków i Międzyrzec). Przy rogatek uformowały się niewielkie place, których zarys jest czytelny do dziś. Pod koniec XIX w. wały utraciły znaczenie i zostały zniesione; w ich miejscu wytyczono nowe ulice albo poszerzono istniejące. Poza wałami, w znacznej odległości na południowy zachód od centrum, leżał zespół koszar garnizonu siedleckiego z ok. 10 murowanymi budynkami z 1848 r.

Pierwsze lata 2 połowy XIX w. nie były pomyślne: po likwidacji guberni siedleckiej (1845) i degradacji do rangi miasta powiatowego w guberni lubelskiej (do 1866 r.) rozwój przestrzenny i gospodarczy wyhamował. Dodatkowo w 1854 r. wybuchł wielki pożar, który strawił ok. 45% zabudowy; kolejny, w 1865 r., zniszczył ponad 100 budynków przy ul. Pięknej, Warszawskiej i Prospektowej. Ten ostatni stał się impulsem do nowej regulacji planu miasta – położono nacisk na zagospodarowanie części południowej i skomunikowanie Siedlec z dworcem kolejowym. Od lat 60. XIX w. nastąpiło ponowne ożywienie: w 1867 r. przywrócono status miasta gubernialnego, uruchomiono linię kolejową Warszawa–Terespol (1867), połączenie z Małkinią (1884) i z Czeremchą (1906).

W 2 połowie XIX w. wykształciła się nowa dzielnica w kierunku stacji kolejowej – między ul. Piękną na północy a torami na południu. Wytyczono ul. Alejową (płn.-płd.), harmonijnie łączącą nową dzielnicę ze starą. Przecinała ją pod kątem prostym ul. Ogrodowa (dziś ul. Sienkiewicza), a dalej na południe biegła

ul. Stodolna (obecnie ul. 3 Maja). Na skrzyżowaniu Alejowej i Ogrodowej utworzono plac, na którym w latach 1868-1869 wzniesiono cerkiew w stylu bizantyńskim. W ten sposób uformowała się nowa oś kompozycyjna północ-południe, na której znalazły się: dworzec kolejowy (1867), wspomniana cerkiew, Magistrat (od 1829 r.) i Nowy Ratusz (1892) przy ul. Pięknej, u wylotu Alejowej. Do 1869 r. wytyczono także ulice Nadolną i Nową oraz urządzono w pobliżu więzienia rynek bydłocy. Rozwój następował również w kierunku zachodnim; stąd konieczność zamknięcia dotychczasowego cmentarza rzymskokatolickiego (z częścią prawosławną) przy ul. Cmentarnej i założenia nowego – kilkaset metrów dalej, przy dzisiejszych ul. Cmentarnej i Piaskowej.

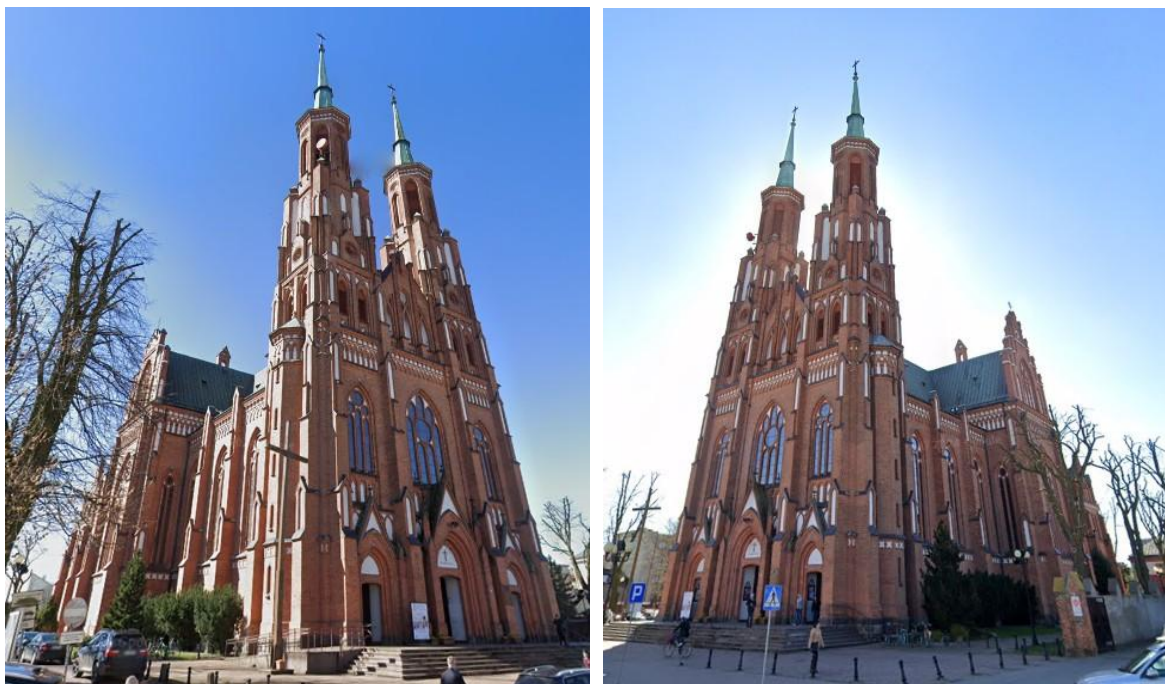
W 2 połowie XIX w. powstało wiele znaczących budynków: synagoga żydowska (1858), siedziba Starostwa Powiatowego (1862), Resursa Obywatelska (1873), kolejne gmachy w zespole więziennym (1883-1892), siedziba Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (1872), szpital żydowski (1890-1891), zespół obiektów Państwowego Zakładu Spirytusowego (1897). Początek XX w. nie przyniósł zasadniczych zmian urbanistycznych, koncentrowano się za to na modernizacji ulic: liczne odcinki przebrukowano, część poszerzono o chodniki. Na ul. Stodolnej, w miejscu zasypanej fosy przy dawnych wałach, urządzono bulwar. W latach 1906-1909 ogrodzono park wysokim, murowanym parkanem i zasypano większość kanałów oraz cieków wodnych. Wytyczono dwa nowe skwery: przy kościele, w miejscu pierwszego rynku, oraz w miejscu Rynku Końskiego między ul. Warszawską (dziś Piłsudskiego) i Długą (bpa I. Świrskiego). Granice miasta poszerzono m.in. o Starą Wieś, od dawna faktycznie traktowaną jako część Siedlec.

W pierwszych latach XX w. powstało też wiele okazałych budowli: Dom Ludowy z dużą salą (1902), Szkoła Elementarna i Szkoła Rzemieślnicza (1901-1903), kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP (katedra, 1905-1912), elektrownia (1906), hala targowa (1908-1909) oraz liczne obiekty kolejowe.

Zdjęcie nr 11. Hala targowa – Topaz, ul. Pułaskiego 65

Katedra Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny to najbardziej charakterystyczna budowla sakralna w Siedlcach została zaprojektowana przez Zygmunta Zdańskiego, ówczesnego architekta gubernialnego. Zbudowana w latach 1905-1912 na placu ofiarowanym przez Ludwika Górskiego w imieniu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Kościół katedralny p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny został wzniesiony w stylu neogotyckim na planie krzyża łacińskiego. Jesienią 1912 r. katedrę poświęcił ks. J. Scipio del Campo. Wymiary: 52 m długości i 19 m szerokości, wysokość nawy głównej 16,5 m, wysokość wież 75 m. Bardzo charakterystyczne dla kościoła witraże, zniszczone zostały podczas II wojny światowej i ponownie odbudowane.

Zdjęcia nr 12, 13. Katedra Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Siedlcach, ul. Kochanowskiego 11

Okres międzywojenny przyniósł wyraźne ożywienie przestrzenne. Na północnych peryferiach powstała dzielnica „Nowe Siedlce”, zaprojektowana jako miasto-ogród – z dużymi, 2500-3000-metrowymi działkami siedliskowymi, w znacznej części przeznaczonymi pod zieleń. W części południowo-wschodniej osiedle ma układ szachownicowy, w północno-zachodniej zaś kompozycja opiera się na ośmiobocznym placu z promieniście rozchodzącymi się ulicami. Połączenie z miastem zapewniały ulice: Okopowa (dziś 11 Listopada), Targowa (Czerwonego Krzyża) i Konarskiego. Nowa dzielnica powstała również we wschodniej części Siedlec – między ul. Kazimierzowską, Ogińskich, Próżną, Królowej Jadwigi, Topolową, Wiazową, Lipową i Staszica. Na południu, na terenach dawnych ogrodów warzywnych, wyznaczono obszary pod budownictwo dla kolejarzy. Wraz z rozwojem przemysłu pojawiły się osiedla robotnicze na obrzeżach: po zachodniej stronie kilkuobiektowa kolonia im. B. Limanowskiego (dziś Daszyńskiego), po wschodniej – rozbudowane osiedla przy ul. Lipowej, Topolowej i Wiazowej.

W dwudziestoleciu międzywojennym ruch budowlany objął całe miasto. Powstało wiele obiektów murowanych, zwłaszcza w centrum – o zabudowie bardziej reprezentacyjnej, zwartej i jednorodnej. Do najważniejszych realizacji należą: Gimnazjum Podlaskie (1920), zespół Banku i Powiatowej Kasy Chorych (1924), budynek Dyrekcji Lasów Państwowych (ok. 1927), kilka gmachów garnizonowych i zespołu koszar z lat 30. XX w., a także Szkoła Powszechna nr 2 (1929-1931).

Budynek Narodowego Banku Polskiego zaprojektowany przez architekta Mariana Lalewicza został wzniesiony w 1924 r. w stylu klasycyzmu akademickiego typowego dla budynków użyteczności publicznej budowanych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Charakterystyczny zaokrąglony narożnik podkreślony pilastrami zwieńczony dachem w formie płaskiej kopuły. Szczególną uwagę zwraca monumentalne wnętrze budynku z reprezentacyjnym holem. Kompleks bankowy jest jednorodny stylowo.

Zdjęcie nr 14. Budynek Narodowego Banku Polskiego, ul. Piłsudskiego 14 (źródło zdjęcia: siedle.pl)

Dla skali ówczesnego budownictwa wymowne są liczby: w 1931 r. wzniesiono 41 domów murowanych i 30 drewnianych; w 1932 r. – 42 murowane i 55 drewnianych; w 1933 r. – 33 murowane i 81 drewnianych. Z dniem 1 października 1935 r. do miasta włączono: część majoratu Stara Wieś (Nowe Siedlce) – 74 ha, Starą Wieś Księżyzną – 25 ha, Starą Wieś (wieś) – 30 ha, Starą Wieś Poduchowną – 50 ha, a z gminy Niwiski: kol. Andersa – 62 ha i kol. Gila – 34 ha. Łącznie obszar miasta powiększył się o 270 ha. Rozszerzenie granic pociągało za sobą inwestycje w infrastrukturę komunalną oraz sieć ulic. W 1936 r. przyjęto czteroletni plan rozbudowy wodociągów i kanalizacji, rzeźni miejskiej, chłodni, szpitala oraz budowy dwóch szkół. W przededniu II wojny światowej Siedlce liczyły już 147 ulic.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język – jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

• TRADYCJE I ZWYCZAJE LUDOWE

Miasto Siedlce, leżące na pograniczu Mazowsza i Podlasia, jest miejscem, gdzie wielowiekowa warstwa kulturowa przeplata wpływy muzyczne, obrzędowe i folklorystyczne. Skutecznie łączy folklor z teraźniejszością, co w szczególności objawia się podczas miejskich wydarzeń i działalności społeczno-kulturalnej.

W przestrzeni miejskiej do dziś zachowały się niektóre zwyczaje bożonarodzeniowe – przede wszystkim kolęda „Herody”, czyli forma widowiska teatralnego o charakterze ludowym. To relikty dawnych tradycji, który nadal pojawia się w miejskich przeglądach i konkursach folklorystycznych. Równie żywe są

zwyczaje zapustne, w formie ludowego teatru prześmiewczego, oraz obrzędy wielkanocne. Choć wiele z tych zwyczajów zatraciło się w codzienności (jak np. kolędowanie „za jajkami”), ich obecność w przestrzeni Siedlec dowodzi ciągłości kulturowej i wpływowego dziedzictwa lokalnego.

Bardziej świeckie formy obrzędów, jak dawne zwyczaje weselne, utraciły swoją obecność – jednak w miejskim folklorze miejsca nadal zajmują obrzędy religijne i sezonowe rytuały.

Folklor muzyczny Siedlec charakteryzuje się stylistycznym przecięciem wpływów lubelskich i mazowieckich. W repertuarze lokalnym spotykają się lubelski liryzm – o wolniejszych tempach, bogatej rytmice – z mazowiecką preferencją trójmiarów, energicznych rytmów i skrzypcowego staccato.

Tradycyjne oblicze miasta ożywia także Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Siedleckiej „Chodowiacy”, aktywnie działający w Miejskim Ośrodku Kultury. Grupa prezentuje lokalny repertuar, a także inne tańce ludowe, zapisując je i popularyzując podczas „Spotkań z folklorem” i wydarzeń miejskich takich jak Dni Siedlec, Jarmark św. Stanisława czy Dożynki. Publiczność może wziąć udział także w konkursach tanecznych i warsztatach edukacyjnych, co czyni folklor żywą częścią miejskiej tożsamości.

Muzeum Regionalne w Siedlcach prowadzi cykl wydarzeń zwany „Żywa tradycja – pamięć pokoleń”. W jego ramach organizowane są: konkursy kolędnicze („Kolędnicy”), ostatkowe zwyczaje zapustne („Kusaki”), obrzędy wielkanocne, przeglądy kapel i solistów ludowych, konkursy wycinanki i prezentacje strojów ludowych regionu siedleckiego. To inicjatywy, które pozwalają zachować, dokumentować i dla kolejnych pokoleń zachować żywy folklor Siedlec.

Wreszcie, Siedlecki Jarmark św. Stanisława jest coroczną okazją do spotkania lokalnej kultury i folkloru: w centrum miasta organizowane są targi tradycji, rękodzieła i smaków regionu, a ulice wypełniają się lokalnymi twórcami, muzyką i tańcem.

• LOKALNE LEGENDY

Dziedzictwo niematerialne Siedlec dopełniają lokalne podania i legendy, które – przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie – wciąż obecne są w miejskiej pamięci i symbolice. Choć trudno dziś oddzielić fakty od literackiej stylizacji, owe opowieści tworzą swoistą „drugą warstwę” historii miasta, w której materialne zabytki stają się scenariem wydarzeń o charakterze symbolicznym.

Jedną z najbardziej znanych jest legenda o herbie miasta. Według przekazu, znak Siedlec – przedstawiający uskrzydloną postać św. Wojciecha stojącego obok niedźwiedzia – ma genezę w cudownym wydarzeniu. Niedźwiedź, symbol dzikości i grozy puszczy podlaskich, miał wedle podania napaść na mieszkańca, a następnie ulec cudownej przemianie dzięki wstawiennictwu świętego. W ten sposób zwierzę stało się znakiem oswojonej siły natury, a także symbolem opieki nad miastem. Do dziś niedźwiedź z herbu pozostaje jednym z najważniejszych znaków identyfikacyjnych Siedlec, pojawiając się nie tylko w dokumentach urzędowych, ale i w świadomości mieszkańców.

Drugim ważnym wątkiem lokalnej tradycji jest opowieść o Aleksandrze Ogińskiej, która według ludowego podania tak umiłowała swoje miasto, że nawet po śmierci miała powracać do pałacu i ogrodu „Aleksandria”. Duch hetmanowej, strażniczki siedleckiej świetności XVIII w., miał ukazywać się przechadzając po parku, a jej obecność interpretowano jako symbol troski o dalszy los miasta. To przekonanie o „opiekunczej ręce” Ogińskiej wciąż obecne jest w lokalnych opowieściach.

Z przestrzenią miasta związane są także inne legendy, w tym ta dotycząca Ratusza z „Atlasem”, charakterystycznej budowli z XVIII w. Mówiono, że figura Atlasa, dźwigającego kulę ziemską na wieży ratusza, miała chronić miasto przed nieszczęściem – dopóki nie upadnie, Siedlce będą trwać i rozwijać się. W ten sposób architektoniczny detal stał się źródłem miejskiego mitu, łączącego sztukę z poczuciem bezpieczeństwa wspólnoty. Popularne są też opowieści o podziemnych korytarzach łączących pałac Ogińskich z kościołem i innymi budynkami centrum. Choć badania archeologiczne nie potwierdziły istnienia tak rozbudowanej sieci tuneli, sama legenda stanowi ciekawy przykład miejskiej wyobraźni i sposobu tłumaczenia tajemnic architektury.

• KULTURA

Oferta kulturalna oferowana mieszkańcom Siedlec jest dosyć bogata i różnorodna. Miasto Siedlce dysponuje rozbudowaną siecią instytucji kulturalnych, w tym kilkoma domami i ośrodkami kultury. Działają one zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym, aktywnie wzmacniając życie artystyczne, edukacyjne i społeczne, a także wspierając ochronę zabytków i dziedzictwa materialnego.

Główne instytucje publiczne:

- Miejski Ośrodek Kultury w Siedlcach (MOK) – zlokalizowany przy ul. Pułaskiego 6, MOK prowadzi szeroki zakres działalności: od edukacji kulturalnej, przez organizację koncertów i festiwali, po zajęcia artystyczne. Dysponuje Salą Widowiskową „Podlasie” przy ul. Sienkiewicza 63 – odrestaurowaną z dbałością o wartości historyczne (oryginalne sztukaterie, proporcje wnętrza), a jednocześnie wyposażoną w nowoczesne zaplecze techniczne i dostęp dla osób niepełnosprawnych
- Centrum Kultury i Sztuki im. Andrzeja Meżeryckiego – Scena Teatralna Miasta Siedlce (CKiS) – działa od 1975 r. (od 1999 r. pod nadzorem miasta), z założeniem integracji instytucji kultury (kin, bibliotek, domów kultury) Organizuje spektakle teatralne, koncerty, konkursy i festiwale, angażując wszystkie grupy wiekowe i artystów-amatorów. Pełni kluczową rolę w promocji sztuki teatralnej i edukacji kulturalnej Siedlec.

Na obszarze miasta Siedlce znajdują się dwa muzea (Muzeum Diecezjalne oraz Muzeum Regionalne). Działalność muzeów uzupełniona jest programem świadczonym przez galerie sztuki. Na terenie miasta znajduje się pięć takich ośrodków:

- Galeria Fotografii FOKUS – reprezentująca prace mieszkańców Siedlec jak również zaproszonych twórców,
- Mała Galeria Sztuki – która organizuje wernisaże malarstwa, fotografii oraz rzeźby,
- Galeria „W Bramie” – prezentująca fotografię wielkoformatową w podświetlanych witrynach,
- Galeria Akademicka,
- Galeria Szkolna „NEW ART”.

W dyspozycji mieszkańców jest pięć bibliotek:

- Miejska Biblioteka Publiczna w Siedlcach wraz z pięcioma filiami,
- Biblioteka Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego,
- Biblioteka Pedagogiczna,
- Biblioteka Collegium Mazovia,
- Archiwum Państwowe.

Istotną rolę kulturalną pełnią także kluby kultury:

- Osiedlowy Klub Kultury „Rafa”,
- Osiedlowy Klub Kultury „Lech”,
- Spółdzielczy Klub Kultury „Trójka”,
- Uczelniany Ośrodek Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego,
- Studencki Ośrodek Działań Kulturalnych „LIMES”,
- Klub Studencki „PeHa”.

• WYDARZENIA KULTURALNE

Kalendarz kulturalny Siedlec obfituje w wydarzenia, które z jednej strony nawiązują do lokalnych tradycji, a z drugiej wprowadzają nowe formy artystycznego wyrazu. Do najważniejszych należą imprezy cykliczne, mocno zakorzenione w świadomości mieszkańców i wpisane w przestrzeń miejską.

Jednym z nich jest Festiwal Teatrów Ulicznych „Pod Niebem”, który co roku zamienia place i ulice miasta w wielką scenę, dostępną dla każdego przechodnia. Teatr przeniesiony w przestrzeń publiczną ożywia historyczne centrum, angażuje widzów i w naturalny sposób łączy sztukę z miejską tkanką. Równie ważnym elementem tradycji kulturalnej jest Jarmark św. Stanisława, wydarzenie o charakterze handlowo-artystycznym, podczas którego prezentowane są wyroby lokalnych twórców, rękodzielników i producentów regionalnych

potraw. Jarmark, odbywający się wiosną, przypomina o dawnych tradycjach kupieckich Siedlec i wciąż przyciąga tłumy mieszkańców oraz turystów.

Latem miasto rozbrzmiewa muzyką podczas Summer Music Festival, czyli cyklu koncertów plenerowych organizowanych w parkach i na otwartych przestrzeniach. Z kolei wrzesień przynosi Narodowe Czytanie, które w siedleckim wydaniu ma wyjątkowy charakter dzięki oprawie artystycznej i udziałowi lokalnych twórców. Jesienią tradycyjnie odbywają się Zaduszki Jazzowe, wydarzenie o refleksyjnym nastroju, które na trwałe wpisało się w pejzaż muzyczny miasta.

Szczególną rangę mają coroczne Dni Siedlec, które są największym świętem miasta. To kilkudniowy festiwal obejmujący koncerty gwiazd, występy lokalnych zespołów, imprezy sportowe i warsztaty edukacyjne. Wydarzenie to integruje mieszkańców i stanowi okazję do pokazania Siedlec jako miejsca żywego i twórczego. Oprócz dużych festiwali i jarmarków, Siedlce oferują również szereg wydarzeń kameralnych. Niedzielne Salony Muzyczne prezentują muzykę klasyczną i kameralną, pozwalając mieszkańcom na kontakt ze sztuką w bardziej intymnej formie. Spotkania poetycko-muzyczne, takie jak organizowane przez Siedlecką Grupę Literacką „Witraż”, łączą literaturę z muzyką, budując przestrzeń refleksji i dialogu artystycznego. Dopełnieniem oferty są liczne wystawy fotograficzne, malarskie i rękodzielnicze, które regularnie wypełniają galerie w centrum miasta.

Tak szeroki wachlarz wydarzeń sprawia, że Siedlce zachowują status ważnego ośrodka kulturalnego wschodniego Mazowsza. Imprezy plenerowe i festiwale nie tylko wzbogacają życie mieszkańców, ale także ożywiają zabytkowe przestrzenie miasta, czyniąc z nich naturalne tło współczesnych działań artystycznych. W ten sposób kultura staje się pomostem między przeszłością a teraźniejszością, a jednocześnie jednym z narzędzi ochrony i promocji dziedzictwa.

• TURYSTYKA KULTUROWA

Siedlce należą do ważnych ośrodków turystycznych wschodniego Mazowsza. Położone na skrzyżowaniu dawnych szlaków handlowych, zachowały wiele elementów dziedzictwa materialnego, które dziś stanowią główne atrakcje miasta. Najbardziej rozpoznawalnym punktem jest zespół pałacowo-parkowy Ogińskich z XVIII w. wraz z parkiem „Aleksandria” – przestrzenią spacerów, rekreacji i koncertów plenerowych. Równie charakterystyczny jest klasycystyczny Ratusz z figurą Atlasa, będący jednym z symboli miasta. Uwagę turystów przyciąga także monumentalna Katedra Niepokalanego Poczęcia NMP, barokowy kościół św. Stanisława oraz liczne zabytkowe kamienice i układ urbanistyczny centrum.

Ważnym miejscem na turystycznej mapie są także muzea. Muzeum Diecezjalne, znane w całej Polsce dzięki obrazowi El Greca „Ekstaza św. Franciszka”, gromadzi cenne zbiory sztuki sakralnej. Muzeum Regionalne im. Mieczysława Asłanowicza prezentuje bogate kolekcje archeologiczne, etnograficzne i historyczne, przybliżając dzieje miasta i regionu.

Oferta turystyczna Siedlec obejmuje również wydarzenia cykliczne, które przyciągają mieszkańców i gości spoza miasta. Należą do nich m.in. Jarmark św. Stanisława, Festiwal Teatrów Ulicznych „Pod Niebem”, Zaduszki Jazzowe oraz Dni Siedlec, które wypełniają przestrzenie publiczne muzyką, teatrem i sztuką.

Turystykę uzupełniają tereny zielone, ścieżki rowerowe i nowoczesne obiekty sportowe, a rozwijająca się baza noclegowa i gastronomiczna pozwala na komfortowy pobyt w mieście. Dzięki temu Siedlce postrzegane są jako miejsce, w którym można zarówno poznać zabytki i historię, jak i aktywnie wypocząć czy uczestniczyć w życiu kulturalnym.

Siedlce oferują rosnącą ofertę turystyki aktywnej, ukierunkowanej na rekreację pieszą i rowerową, dzięki licznym szlakom, które łączą zabytki miejskie z zielonymi przestrzeniami oraz walorami przyrodniczymi regionu. Prowadzone przez PTTK oraz miasto trasy zachęcają zarówno mieszkańców, jak i przyjezdnych do poznawania miasta w sposób szybki i przyjemny.

Miasto charakteryzuje się m.in. szlakiem rowerowym „Zielone Siedlce” (oznaczonym kolorem zielonym), który liczy około 13 km, rozpoczyna się przy ul. Żniwnej, a kończy się na Placu Celebry – przebieg trasy jest łagodny, z przewyższeniami rzędu kilkudziesięciu metrów, co czyni ją dostępną dla szerokiego grona użytkowników.

Dla entuzjastów pieszych wędrówek dostępnych jest kilka ciekawych tras. Jedną z łatwiejszych i popularnych jest trasa prowadząca przez molo nad Zalewem nad Muchawką – liczy około 4 km i stanowi doskonałą propozycję dla rodzin i osób preferujących krótsze, rekreacyjne spacery.

Inna propozycja, nieco dłuższa, to trasa łącząca katedrę w Siedlcach z molo nad Zalewem nad Muchawką. Ma około 10,6 km długości i umiarkowany poziom trudności – idealna dla spacerowiczów z dobrą kondycją.

W obrębie zabytkowego Parku Aleksandria przygotowano także ścieżki tematyczne: m.in. ścieżki historyczne i przyrodnicze, które umożliwiają spacer w otoczeniu historycznego krajobrazu i bogactwa przyrodniczego, przy zachowaniu walorów dydaktycznych i estetycznych.

Ponadto wokół Siedlec rozciągają się szlaki dłuższe, atrakcyjne dla rowerzystów o wyższej wytrzymałości: Trasa Doliną Muchawki (~33 km), Korczewska (~124 km), Wodyńska Południowa (~30 km) oraz Budzieszyńska (~73 km) – każdy z nich oferuje różnorodne krajobrazy, od pól i lasów po pofałdowane doliny

5.4.1. Zabytki w zbiorach muzealnych

Zbiory muzealne są istotnym elementem ochrony dziedzictwa kulturowego, pozwalającym nie tylko na zachowanie wartościowych obiektów, ale również na ich udostępnianie szerokiemu gronu odbiorców.

Początki siedleckiego muzeum sięgają 1909 r., gdy Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego powołał Muzeum Ziemi Podlaskiej w ratuszu „pod Jackiem”. Po przerwie spowodowanej I wojną światową, dnia 20 września 1928 r. utworzono Muzeum Ziemi Podlaskiej im. Mieczysława Asłanowicza, gromadzące zbiory z zakresu archeologii, historii, etnografii i sztuki. II wojna światowa wstrzymała jego rozwój, a zniszczony w 1944 r. ratusz odbudowano w latach 50.

Muzeum reaktywowano w 1967 r. Funkcjonowało kolejno jako Muzeum Ziemi Podlaskiej, Muzeum Okręgowe, a od 2000 roku – Muzeum Regionalne. Od 2023 r. nosi nazwę Muzeum Regionalne im. Mieczysława Asłanowicza. Placówka pełni funkcję oświatową i naukowo-badawczą, prowadzi działalność wystawienniczą, badawczą i wydawniczą.

Siedzibą muzeum od początku pozostaje zabytkowy ratusz z XVIII w., zwieńczony figurą Atlasa zwaną „Jackiem”. Wzniesiony z inicjatywy rodziny Czartoryskich, stanowi symbol miasta i centrum jego historycznego układu urbanistycznego.

Zasoby muzeum obejmują bogate kolekcje archeologiczne, historyczne, artystyczne i etnograficzne, które ilustrują dzieje miasta od pradziejów po współczesność. Wśród zbiorów szczególne miejsce zajmują materiały związane z historią gospodarczą i społeczną Siedlec, ikonografia dawnego miasta, a także zbiory numizmatyczne i militaria. Warto podkreślić również kolekcję sztuki współczesnej oraz dokumentację dotyczącą dziedzictwa wielokulturowego – ślady obecności społeczności polskiej, żydowskiej i rosyjskiej.

Jej zasoby obejmują kilka kluczowych działów:

- archeologia – bogaty zbiór zabytków wydobytych podczas badań w regionie, obejmujący narzędzia i ozdoby krzemienne, fragmenty ceramiki, a także znaleziska z okresu średniowiecza.
- historia i numizmatyka – archiwalia, dokumenty, plany i fotografie ilustrujące dzieje miasta i regionu, a także cenna kolekcja monet, medali i pieczęci.
- militaria – zespół uzbrojenia, broni białej i palnej, mundurów oraz elementów wyposażenia wojskowego z różnych epok, dokumentujących tradycje militarne południowego Podlasia.
- etnografia – przedmioty codziennego użytku, stroje, hafty, tkaniny, wyroby rzemiosła oraz sztuka ludowa, które odzwierciedlają bogatą kulturę wsi podlaskiej.
- sztuka – dzieła malarstwa, grafiki i rzeźby, od XIX w. po współczesność. Szczególnie cenne są prace artystów związanych z Siedlcami i regionem, dokumentujące rozwój życia artystycznego wschodniego Mazowsza.

Muzeum prezentuje wystawy stałe, w tym ekspozycję archeologiczną i historyczną, ukazującą rozwój miasta od najdawniejszych czasów, a także wystawę etnograficzną poświęconą tradycyjnej kulturze ludowej Podlasia. Na szczególną uwagę zasługuje galeria sztuki, gdzie prezentowane są zbiory malarstwa i grafiki.

Integralną częścią działalności muzeum są również wystawy czasowe, przygotowywane we współpracy z innymi instytucjami muzealnymi i ośrodkami artystycznymi w Polsce. Obejmują one zarówno sztukę dawną, jak i współczesną, często koncentrując się na artystach regionalnych i twórczości zakorzenionej w kulturze lokalnej. Muzeum regularnie organizuje też wystawy okolicznościowe, poświęcone ważnym rocznicom historycznym i postaciom związanym z dziejami miasta.

Działalność edukacyjna placówki obejmuje lekcje muzealne, warsztaty, spotkania i sesje naukowe. Muzeum jest także wydawcą publikacji popularnonaukowych i katalogów wystaw, a dzięki aktywności popularyzatorskiej stało się rozpoznawalnym centrum kultury w regionie.

Muzeum aktywnie realizuje misję edukacyjną poprzez organizację wystaw stałych i czasowych, lekcji muzealnych, warsztatów oraz publikacji. Jego działalność wpisuje się w cele ochrony i popularyzacji zabytków, pełniąc funkcję „żywego archiwum” pamięci zbiorowej mieszkańców miasta i regionu.

W Siedlcach funkcję gromadzenia, prezentowania i popularyzowania zabytków pełni także Muzeum Diecezjalne w Siedlcach jest jedną z najstarszych i najważniejszych instytucji tego typu w Polsce. Powstało w 1918 r. z inicjatywy biskupa Henryka Przeździeckiego jako placówka mająca gromadzić, chronić i eksponować zabytki sztuki sakralnej z terenu diecezji. Obecnie mieści się przy ul. Bpa I. Świrskiego 56.

Zbiory muzeum należą do najcenniejszych w regionie, a ich wartość artystyczna i historyczna sprawia, że placówka znana jest daleko poza granicami Mazowsza. Wśród najważniejszych eksponatów wyróżnia się arcydzieło sztuki europejskiej – obraz El Greca „Ekstaza św. Franciszka” (ok. 1575-1580), jedyne dzieło tego mistrza w Polsce, stanowiące prawdziwą perłę kolekcji.

Poza nim muzeum zgromadziło niezwykle bogaty zasób sztuki sakralnej, obejmujący:

- malarstwo – obrazy tablicowe i olejne od XV do XX w., w tym prace mistrzów polskich i europejskich, przedstawienia maryjne, chrystologiczne i hagiograficzne,
- rzeźbę – drewniane figury gotyckie i barokowe, często pochodzące z dawnych kościołów parafialnych,
- złotnictwo – kielichy, monstrancje, relikwiarze i inne paramenty liturgiczne wykonane przez polskich i zagranicznych mistrzów,
- tkaniny – ornaty, dalmatyki, kapa i inne elementy szat liturgicznych, bogato zdobione haftem i aplikacjami,
- archiwalia i rękopisy – dokumenty kościelne, księgi liturgiczne, starodruki i manuskrypty związane z historią diecezji i regionu.

Ważnym elementem działalności muzeum jest ekspozycja stała, ukazująca najważniejsze dzieła sztuki sakralnej z zasobów diecezji siedleckiej. Obejmuje ona m.in. galerię malarstwa i rzeźby sakralnej, prezentację zabytków złotniczych i kolekcję paramentów liturgicznych. Muzeum organizuje również wystawy czasowe, poświęcone wybranym zagadnieniom sztuki religijnej, historii Kościoła czy osobom ważnym dla życia diecezji.

Placówka prowadzi bogatą działalność edukacyjną i popularyzatorską. Organizowane są lekcje muzealne, warsztaty, oprowadzania tematyczne, a także konferencje naukowe, które łączą badaczy sztuki, duchownych i pasjonatów historii. Muzeum wydaje katalogi, albumy i publikacje naukowe, które przybliżają zgromadzone zbiory oraz kontekst ich powstania.

Znaczenie Muzeum Diecezjalnego wykracza poza funkcję instytucji gromadzącej dzieła sztuki. Jest ono bowiem depozytariuszem pamięci religijnej i kulturowej regionu, miejscem spotkania tradycji artystycznej i duchowej. Wpisuje się w system opieki nad zabytkami zarówno poprzez ochronę własnych zbiorów, jak i poprzez współpracę z parafiami diecezji w zakresie zabezpieczania i opracowywania dziedzictwa sakralnego.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Siedlce funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków, oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta Siedlce znajduje się 50 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1.) Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dodatkowo toczą się postępowania o wpisie do rejestru dla obiektów: ul. Asłanowicza 25, ul. Asłanowicza 37, 39, 41 oraz ul. Ks. Niedziałka 18,20 wraz z terenem działek.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Siedlce

LP.	NAZWA OBIEKTU	CZAS POWSTANIA	ULICA	NR BUDYNKU	NR EWIDENCYJNY	NR W REJESTRZE ZABYTEKÓW
						DATA WPISU/NR STANOWISK ARCHEOLOGICZNEGO
1	Układ urbanistyczny	XVI-XIX w.			1/1786	A-179/737 7.05.1962
2	Kościół katedralny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	1905-1912 r.	B-pa Świrskiego	55	2/1786	A-302 5.09.1983
3	Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Bpa	1740-1749 r.	Floriańska	1	3/1786	A-84/420 22.03.1962
4	Plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Bpa	1768-1774 r.	Floriańska	3	4/1786	A-84/420 22.03.1963
5	Pozostałości bramy-dzwonnicy w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Bpa	1773-1776 r.	Starowiejska	1	5/1786	A-170/694 14.04.1962
6	Cmentarz rzymsko-katolicki lapidarium	1799 r.	Cmentarna		7/1786	A-428 17.12.1993
7	Cmentarz rzymsko-katolicki	1892	Cmentarna		9/1786	A-429 17.12.1993
8	Cmentarz rzymsko-katolicki	1939 r.	Janowska		13/1786	A- 430 17.12.1993
9	Cmentarz wojenny	1915 r.	Cmentarna		15/1786	A-432 17.12.1993
10	Cmentarz wojenny, m.in. żołnierzy Armii Radzieckiej (ob. Pamięci ofiar II wojny światowej)	1944 r.	Pamięci Ofiar II Wojny Światowej		17/1786	A-433 17.12.1993

11	Cmentarz żydowski	1807 r.	Szkolna		19/1786	A-431 17.12.1993
12	Komenda 9 dywizji, ob. przychodnia "Salus"	pocz. XX w.	Piłsudskiego	49	21/1786	A-743 31.05.2007
13	Budynek miar i wag, następnie odwach, ob. Biblioteka Miejska	2 poł. XVIII w. rozbud. 1 ćw. XIX w.	Piłsudskiego	5	31/1786	A-342 30.12.1983r.
14	Ratusz, zw. "Jackiem", ob. Muzeum Regionalne	1766-1769 r.	Piłsudskiego	3	32/1786	A-46/234 18.11.1959r.
15	Starostwo Powiatowe, ob. NFZ	1892 r.	Piłsudskiego	4	33/1786	A-1747/2023 15.02.2023 r.
16	Sąd Komisji Poprawczej w zespole więzienia	1841-1843 r.	Piłsudskiego	47	35/1786	A-405 02.06.1992 r.
17	Gmach główny więzienia	1841-1843 r.	Piłsudskiego	47	36/1786	A-119/587 02.04.1962 r.
18	Budynek więzienny	1891-1892 r.	Piłsudskiego	47	37/1786	A-119/587 02.04.1962 r.
19	Szpital Dobroczynności, ob. Szpital Miejski	1832 r.	Starowiejska	15	41/1786	A-997 25.11.2010 r.
20	Biblioteka pedagogiczna	1903-1904 r.	Konarskiego	3	48/1786	A-481 01.09.2005 r.
21	Szkoła Rolnicza, ob. Ośrodek Doradctwa Rolniczego	1920-1930 r.	Kazimierzowska	21	49/1786	A-185 23.05.1977 r.
22	Budynek mieszkalny z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. WUOZ Delegatura w Siedlcach	1924 r.	Bema	4a	50/1786	A-427 15.10.1993 r.
23	Gimnazjum Gubernialne, ob. LO im. Hetmana Żółkiewskiego	1841-1844 r.	Konarskiego	1	53/1786	A-65 02.02.2001 r.
24	Gimnazjum i Liceum Biskupie, ob. dom księży emerytów	3 ćw. XIX w.	Kościuszki	10	55/1786	A-1471 15.02.2019 r.
25	Teatr, ob. Urząd Stanu Cywilnego	1 ćw. XIX w.	Świrskiego	6	63/1786	A-76 12.07.2001 r.
26	Dom Ludowy, potem Kino "Podlasie", ob. Miejski Ośrodek Kultury	1902 r.	Sienkiewicza	63	64/1786	A-460 10.11.1998 r.
27	Narodowy Bank Polski, ob. budynek usługowo-biurowy	1924 r.	Piłsudskiego	70	66/1786	A-402 02.01.1992 r.
28	Oficyna z zespołu Narodowego Banku Polskiego, Sąd Okręgowy, ob. budynek usługowy	1924 r.	Piłsudskiego	72	67/1786	A-402 02.01.1992 r.
29	Oficyna z zespołu Narodowego Banku Polskiego, ob. budynek usługowy	1924 r.	Piłsudskiego	72	68/1786	A-402 02.01.1992 r.
30	Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, ob. Kuria Diecezjalna	1872 r.	Piłsudskiego	62	69/1786	A-461 04.12.1998 r.
31	Budynek Banku Handlu i Przemysłu, ob. Kuria Diecezjalna	2 poł. XIX w.	Piłsudskiego	64	70/1786	A-461 04.12.1998 r.
32	Poczta	1827-1828, rozbud. 2 poł. XIX w.	Piłsudskiego	2	104/1786	A-63/341 02.02.1962 r.
33	Hala targowa	1908 r.	Armii Krajowej	5	105/1786	A-108 07.09.1976 r.
34	Resursa Obywatelska, ob. Miejski Ośrodek Kultury	poł. XIX w.	Pułaskiego	6	107/1786	A-182/742 7.05.1962 r.
35	Budynek Dyrekcji Lasów Państwowych, Komenda Miejska Policji, ob. Urząd Miasta	1927 r.	Prusa	18	108/1786	A-1014 04.04.2011 r.
36	Pałac, ob. Rektorat Uniwersytet Przyrodniczo Humanistyczny	1 poł. XVII 1776-1782	Konarskiego	2	111/1786	A-62/340 02.02.1962r.

37	Kaplica p.w. św. Krzyża z zespołu pałacowego	1791r.	Starowiejska	13	112/1786	A-60/331 07.01.1962 r.
38	Oficyna z zespołu pałacowego, ob. Archiwum Państwowe	2 poł. XVII w.	Kościuszki	7	113/1786	A-501/411 02.07.1992 r.
39	Stajnia z zespołu pałacowego, ob. Archiwum Państwowe	1841-1844 r.	B-pa Świrskiego	2	114/1786	A-37/193 18.11.1959 r.
40	Studnia z zespołu pałacowego	pocz. XIX w.			117/1786	A-62/340 02.02.1962 r.
41	Park z zespołu pałacowego	1 poł. XVIII w.	Konarskiego/ Prusa		118/1786	A-62/340 02.02.1962 r. A-276 29.08.1980 r.
42	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Asza	5	144/1786	A-1499 16.05.2019 r.
43	Dom z zespołu domów zajezdnych,	XIX w.	Asza	7	145/1786	A-1499 16.05.2019 r.
44	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Esperanto	6	148/1786	A-1499 16.05.2019 r.
45	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Esperanto	8	149/1786	A-1499 16.05.2019 r.
46	Dom	4 ćw. XIX w.	Floriańska	5	192/1786	A-387 25.10.1986 r.
47	Dom	4 ćw. XIX w.	Kilińskiego	13	206/1786	A-1365 14.12.2016 r.
48	Dom	1 ćw. XIX w.	Kilińskiego	29	211/1786	A-1562 24.02.2020 r.
49	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	33	324/1786	A-1120 06.02.2013 r.
50	Wieża ciśnień	1866 r.	Żwirowa	22	441/1786	A-1189 05.06.2013 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome w mieście Siedlce stanowią niezwykle cenne dziedzictwo kulturowe i są integralną częścią lokalnej historii oraz tożsamości. Wśród nich dominują obiekty sakralne, które wchodziły w skład bogatego wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują pełne spektrum dziedzin artystycznych: od malarstwa i rzeźby, po rozbudowane formy rzemiosła artystycznego, takie jak złotnictwo, stolarstwo, tkaniny liturgiczne, szkło artystyczne, witraże czy wyroby ludwisarskie.

Zabytki ruchome to również elementy wystroju wnętrz świątyn i budowli świeckich, które posiadają cechy unikalnych dzieł sztuki bądź rzemiosła. Do tej kategorii zalicza się między innymi rzeźby figuralne, płaskorzeźby, malowidła ściennie i stropowe (polichromie), mozaiki, dekoracyjne sztukaterie oraz architektoniczne detale wykonane z kamienia, drewna lub stiuku.

Szczególną grupę stanowią także zabytki małej architektury, które oprócz wartości estetycznej dokumentują przemiany stylów artystycznych oraz lokalne tradycje rzemieślnicze. Należą do nich rzeźby ogrodowe, obeliski, kolumny, pomniki, krzyże i kapliczki przydrożne, a także historyczne nagrobki i krzyże cmentarne. Wiele z tych obiektów wykazuje wysoki poziom artystyczny, będąc jednocześnie nośnikami symboliki religijnej, patriotycznej bądź lokalnej.

Najcenniejsze zabytki ruchome zlokalizowane na terenie miasta zostały wpisane do rejestru zabytków ruchomych, co zapewnia im prawną ochronę. Są to przede wszystkim elementy wyposażenia kościołów, płyty nagrobne wyróżniające się walorami artystycznymi i historycznymi. Ze względów bezpieczeństwa oraz ochrony dziedzictwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących ich lokalizacji ani stanu zachowania. Wszelkie informacje na temat zarejestrowanych zabytków można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Siedlcach.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Siedlce

LP.	PRZEDMIOT WPISU, CZAS POWSTANIA	MIEJSCE PRZECHOWYWANIA	NR REJ. ZAB.	DATA WPISU
1	Wypożyczenie kościoła par., 43 poz., obiekty z XVIII i XIX w.	Kościół par. pw. św. Stanisława BM	B-115/286	23.09.1970 r.
2	Dwie rzeźby alegoryczne, z XVIII w.	Przy wejściu do Muzeum Regionalnego	B-116/286	23.09.1970 r.
3	Wypożyczenie kaplicy, 10 poz., obiekty z XVIII i XIX w.	Kaplica grobowa Aleksandry Ogińskiej	B-117/286	23.09.1970 r.
4	Płyta nagrobna Michała Szwykowski, z 1797 r.	Przy kaplicy grobowej Aleksandry Ogińskiej	B-118/287	23.09.1970 r.
5	Płaskorzeźba - Alegoria Sprawiedliwości, 1 poł. XIX w.	Budynek więzienia, na osi ul. Pułaskiego	B-119/288	23.09.1970 r.
6	Lustro, tzw. tremo z pocz. XIX w.	Urząd Stanu Cywilnego	B-200	23.05.1996 r.
7	Figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, z przełomu XVIII/XIX w.	Przy kaplicy grobowej Aleksandry Ogińskiej	B-211	30.12.1998 r.
8	Organy z 1744 r.	Kuria Diecezjalna	B-33	15.01.2004 r.
9	Organy z 1925 r.	Diecezjalne Studium Muzyki Kościelnej	B-86	21.12.2005 r.
10	Obraz – „Św. Mikołaj”, z 2 poł. XIX w.	Kościół katedralny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	B-110	27.02.2007 r.
11	Organy z lat 1914-1928	Kościół katedralny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	B-155/2008	11.02.2008 r.
12	Pomnik Powstańców 1863 r., z 1925 r.	Dziedziniec Gimnazjum nr 6, przy ul. Partyzantów	B-274	07.07.2010 r.
13	Kapliczka przydrożna z 1909 r.	Ul. Warszawska 75	B-268	30.09.2010 r.
14	Kapliczka przydrożna z 1899 r.	Rondo: Starowiejska i Janowska	B-291	22.12.2010 r.
15	2 nagrobki: z 2 poł. XIX w., i 1900 r.	Cmentarz Centralny	B-313	27.02.2012 r.
16	6 nagrobków z 2 poł. XIX w.	Cmentarz Centralny	B-338	31.12.2012 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – wraz z aktami wykonawczymi – regulują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Obie ustawy tworzą ramy prawne umożliwiające uwzględnianie ochrony zabytków w dokumentach planistycznych, takich jak miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te określają również rolę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze opracowywania planów miejscowych.

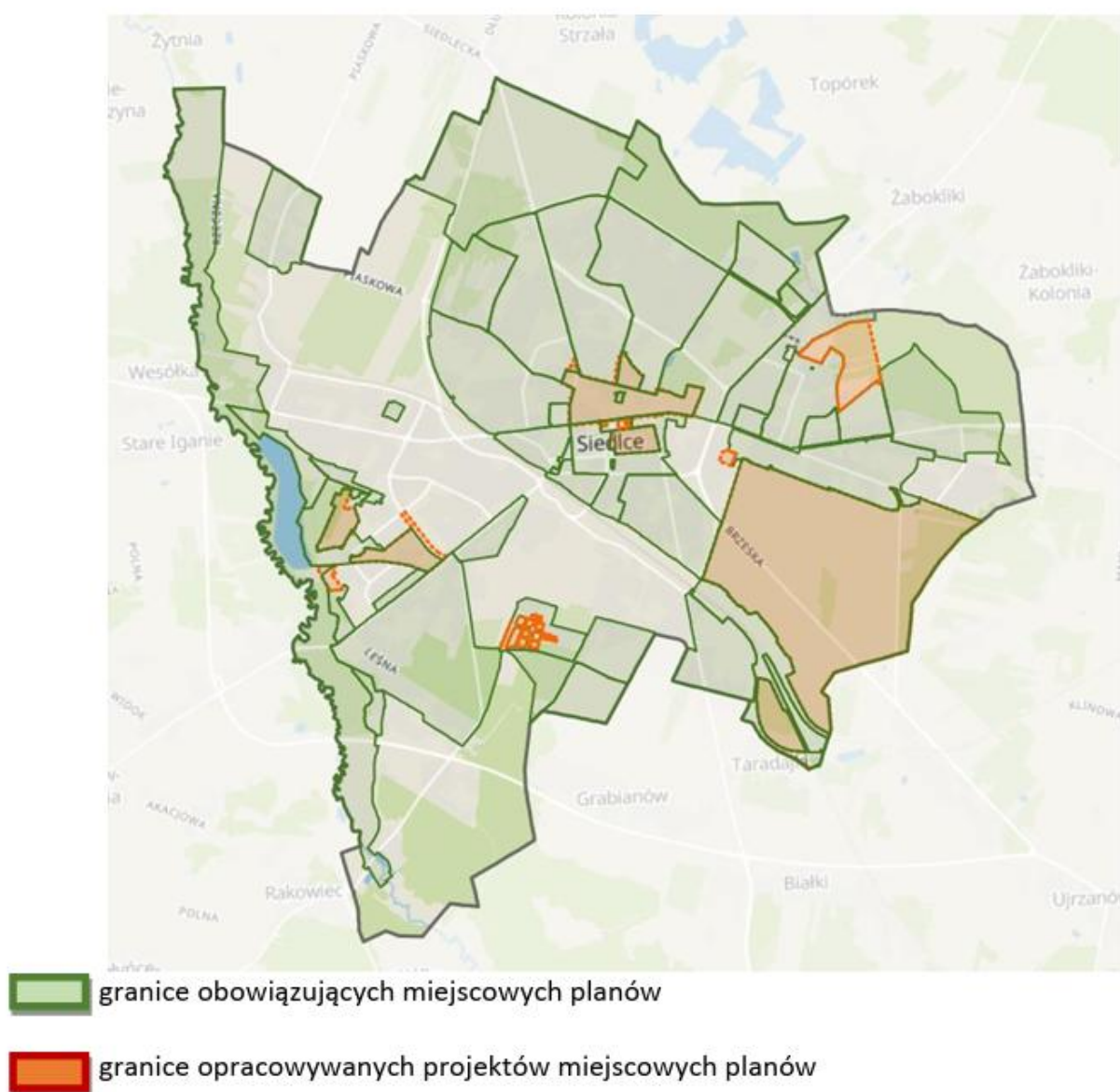
Ochrona dziedzictwa kulturowego w MPZP dotyczy nie tylko samych zabytków, ale również ich otoczenia i ogólnego kształtu zagospodarowania przestrzennego, który ma wpływ na zachowanie wartości historycznych i kulturowych. Zgodnie z art. 18 i 19 ustawy o ochronie zabytków, w miejscowych planach należy m.in. uwzględniać krajowe i gminne programy ochrony zabytków, określać rozwiązania minimalizujące zagrożenia dla dziedzictwa, a także wyznaczać zasady zagospodarowania z uwzględnieniem opieki konserwatorskiej.

W planach uwzględnia się ochronę zabytków wpisanych do rejestru i ewidencji gminnej, parków kulturowych, a w razie potrzeby – wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej, w których obowiązują odpowiednie ograniczenia i zasady postępowania. Takie rozwiązania mają na celu ochronę zabytków przed niepożądanymi przekształceniami oraz zabezpieczenie krajobrazu kulturowego przed degradacją.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie Miasta Siedlce, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę kształtowania ładu przestrzennego i mają istotne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W planach tych określono zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego, zasady kształtowania przestrzeni publicznych, kształtowanie zabudowy oraz zagospodarowanie terenu. W obowiązujących planach miejscowych ustalone

zostały strefy ochrony konserwatorskiej oraz archeologiczne strefy ochrony konserwatorskiej, dla których obowiązują specjalne przepisy stanowiące prawo miejscowe.

Wykaz aktualnych i obowiązujących mpzp dostępny na stronie internetowej UM Siedlce: <https://siedlce.pl/urząd-miasta/planowanie-przestrzenne/planowanie-przestrzenne>. Na obszarze Miasta Siedlce obowiązuje obecnie 50 planów miejscowych, w tym 6 planów w trybie zmiany, o którym mowa w art. 27 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Obejmują one łącznie obszar około 2041 ha, co stanowi ponad 64% powierzchni całego miasta, a 81% terenu zurbanizowanego. Siedem spośród tych planów sporządzonych zostało na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym. Pozostałe plany sporządzone zostały w oparciu o ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Rys. nr 1. Granice obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (źródło: Raport o stanie Miasta Siedlce w 2024 r.)

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Miasta Siedlce powstała w 2009 r. W 2023 r. została opracowana aktualizacja, którą przyjęto zgodnie z przepisami Zarządzeniem Nr 28/2023 Prezydenta Miasta Siedlce z dnia 30 stycznia 2023 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Siedlce, ze zmianami przyjętymi

w 2025 r. – Zarządzenie Nr 11/2025 Prezydenta Miasta Siedlce z dnia 16 stycznia 2025 r. zmieniające zarządzenie w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Siedlce. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany był program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Stanowiska na terenie Miasta Siedlce zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 58-78, 59-78. Skutkiem tego było odkrycie 38 stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (Załącznik nr 1).

Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą sprzed 10 tys. lat i są przynależne epoce kamienia, kiedy klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać, stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Naturalnym podłożem dla rozwoju osadnictwa epok kamiennych były wydmy, które słabo zalesione i lekkie w uprawie przyciągały pierwotnych osadników. Posługiwali się narzędziami z krzemienia i surowców organicznych. Na zakładanie osad wybierano wydmy leżące nad strumieniami lub małymi rzekami takimi jak Muchawka. Znaleździło w postaci bardzo licznych drobnych narzędzi kamiennych z epoki kamienia zarejestrowano na stanowisku o nr 58-78/35/52 oraz na obozowisku o nr 58-78/33/50, skąd pozyskano: odłupki i odłupy krzemienne, łuszczeń krzemienno, fragment rdzenia krzemienno.

Na liczniejsze ślady minionych kultur natrafiamy na terenie miasta z okresie neolitu tj. w V-III tys. p.n.e. Ludność ta w dalszym ciągu żyjąca wśród lasów, przyswoiła sobie hodowlę zwierząt i uprawę roli. Znane są stanowiska z tego okresu o nr 58-78/12/12; 58-78/14/14; 58-78/15/15; 58-78/16/16, na których znaleziono siekierki krzemienne, toporki kamienne, okrzesełki i strzałki krzemienne. Znane są na terenie miasta stanowiska archeologiczne z epoki brązu, (XVIII-IX w. p.n.e.) przynależne do tzw. kultury trzcinieckiej i łużyckiej, m.in. należą do nich odkryte ślady bytowania przedstawicieli tych kultur na stanowiskach o numerach: 58-78/22/22; 58-78/27/27; 58-78/33/50; 59-78/37/17.

We wczesnej epoce żelaza następuje na tych terenach znaczny rozwój. Powstają duże, rozległe osady, na dużą skalę rozpoczyna się karczowanie lasów. Ten okres reprezentuje osada na stanowisku numer 58-78/33/50. Kontynuację tego procesu obserwujemy po zmianie kulturowej, gdy dominującą kulturę łużycką zastępuje kultura grobów kloszowych.

Tę kulturę reprezentują odkryte groby na stanowiskach o numerach: 58-78/18/18 oraz 58-78/19/19, skąd pozyskano popielnice gliniane. Ślady osadnictwa na terenie gdzie położone są Siedlce spotykamy w II w. p.n.e. – II w. n.e., wówczas to na dużą skalę używane jest żelazo, zarówno do produkcji narzędzi jak i broni oraz ozdób. Z tego czasu znane są stanowiska o numerach: 58-78/1/1; 58-78/28/28 oraz 58-78/32/49. W okresie późniejszym następuje załamanie gospodarcze i teren ten pustoszeje. Osadnictwo odradza się dopiero we wczesnym średniowieczu, tj. IX- XIII w.

Do znamienitych odkryć z tego okresu należą ślady osadnictwa na stanowiskach o numerach: 58-78/11/11; 58-78/36/53; 58-78/33/50 gdzie odkryto fragmenty ceramiki, a także cmentarzysko oznaczone numerem 58-78/4/4, na którym oprócz ceramiki, odnaleziono kabłączki skroniowe oraz fragment okucia wiadra.

Okres późnośredniowieczny, tj. XIV-XV w. reprezentują m. in. stanowiska o numerach: 58-78/25/25; 58-78/26/26; 58-78/27/27; 58-78/29/29; 58-78/30/30 skąd pozyskano fragmenty ceramiki.²

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych. Obecnie program AZP się zakończył, planowany jest program AZP+ (prowadzony przez NID), mający na celu dodatkową weryfikację stanowisk archeologicznych. Odkrycia nowych stanowisk może nastąpić przede wszystkim w wyniku prowadzenia wszelkich prac ziemnych podczas nowych inwestycji, przypadkowych odkryć.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta lub wsi o metryce średniowiecznej/nowożytniej powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

² Program opieki nad zabytkami Miasta Siedlce na lata 2015-2018

5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Miasto Siedlce,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasta Siedlce.

Miasto Siedlce jest właścicielem/współwłaścicielem 67 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 12 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. (Tabela nr 3).

Tabel na 3. Wykaz obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków we własności Miasta Siedlce

LP.	NAZWA OBIEKTU	ULICA	NR BUDYNKU	NR EWIDENCYJNY	Nr w rejestrze zabytków
					data wpisu/nr stanowisk archeologicznego
1	Cmentarz rzymsko-katolicki lapidarium	Cmentarna		7/1786	A-428 17.12.1993
2	Kaplica grobowa na cmentarzu rzym.-kat., lapidarium	Cmentarna		8/1786	
3	Budynek miar i wag, następnie odwach, ob. Biblioteka Miejska	Piłsudskiego	5	31/1786	A-342 30.12.1983r.
4	Powiatowa Kasa Chorych, ob. apteka, budynek mieszkalny	Piłsudskiego	96	44/1786	
5	Sierociniec dla chłopców, ob. Szkoła Podstawowa nr 1	Konarskiego	5	46/1786	
6	Stajnia z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. magazyn ZSP nr 4	Bema	4	51/1786	
7	Piwnica z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. ZSP nr 4	Bema	4	52/1786	
8	Gimnazjum Gubernialne, ob. LO im. Hetmana Żółkiewskiego	Konarskiego	1	53/1786	A-65 02.02.2001 r.
9	Gimnazjum Podlaskie i Szkoła Handlowa, ob. LO im B. Prusa	Floriańska	10	54/1786	
10	Szkoła Rzemieślnicza, ob. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. Stanisława Staszica	Konarskiego	9	57/1786	
11	Szkoła Elementarna, ob. Szkoła Podstawowa nr 1	Konarskiego	7	58/1786	
12	Szkoła Powszechna nr 2, ob. Szkoła Podstawowa nr 2	Szkolna	2	59/1786	
13	Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5	Orlicz-Dreszera	3	60/1786	
14	Szkoła Powszechna nr 7, ob. Miejskie Przedszkole nr 1	Wiązowa / Topolowa	7, 25	61/1786	
15	Szkoła Powszechna nr 8, Społeczna Szkoła Podstawowa i Społeczne Gimnazjum	Mireckiego	28	62/1786	
16	Teatr, ob. Urząd Stanu Cywilnego	Świrskiego	6	63/1786	A-76 12.07.2001 r.
17	Dom Ludowy, potem Kino "Podlasie", ob.	Sienkiewicza	63	64/1786	A-460

	Miejski Ośrodek Kultury				10.11.1998 r.
18	Kino Światowid, potem Kino Sojusz, ob. Miejski Ośrodek Kultury	Puławskiego	37	65/1786	
19	Spółdzielczy Bank Kupiecki, ob. budynek mieszkalno-usługowy	Kilińskiego	11	73/1786	
20	Dom kolejowy	Rotmistrza Witolda Pileckiego	54b	77/1786	
21	Dom kolejowy	Rotmistrza Witolda Pileckiego		78/1786	
22	Dom kolejowy	Składowa	7	87/1786	
23	Dom kolejowy	Składowa	7b	88/1786	
24	Dom kolejowy	Składowa	7c	89/1786	
25	Dom kolejowy	Składowa	7d	90/1786	
26	Dom kolejowy	Składowa	7e	91/1786	
27	Dom kolejowy	Żwirowa	12	92/1786	
28	Dom kolejowy	Żwirowa	18	93/1786	
29	Dom kolejowy	Dom Kolejowy	89	94/1786	
30	Piekarnia kolejowa	Grabowskiego		95/1786	
31	Wiadukt drogowy nad torami	Warszawska		100/1786	
32	Wiadukt kolejowy nad ul. Łukowską	Łukowska		102/1786	
33	Łaźnia miejska, ob. Straż Miejska, apteka	Świętojańska	4	106/1786	
34	Resursa Obywatelska, ob. Miejski Ośrodek Kultury	Puławskiego	6	107/1786	A-182/742 7.05.1962 r.
35	Budynek Dyrekcji Lasów Państwowych, Komenda Miejska Policji, ob. Urząd Miasta	Prusa	18	108/1786	A-1014 04.04.2011 r.
36	Park z zespołu pałacowego	Konarskiego/ Prusa		118/1786	A-62/340 02.02.1962 r. A-276 29.08.1980 r.
37	Dom z kolonii domów robotniczych	Daszyńskiego	4	119/1786	
38	Dom z kolonii domów robotniczych	Daszyńskiego	8	120/1786	
39	Dom	Asłanowicza	14	158/1786	
40	Dom, ob. Centrum Kształcenia Ustawicznego	Browarna	4	175/1786	
41	Dom	Kilińskiego	7	201/1786	
42	Dom	Kilińskiego	13	206/1786	A-1365 14.12.2016 r.
43	Dom	Kilińskiego	40	215/1786	
44	Dom	3 Maja	12	231/1786	
45	Dom	Narutowicza	31	242/1786	
46	Dom	Piłsudskiego	14	256/1786	
47	Dom	Piłsudskiego	61	269/1786	
48	Dom	Piłsudskiego	63	270/1786	
49	Dom	Piłsudskiego	76	278/1786	
50	Dom	Puławskiego	31	296/1786	
51	Dom	Puławskiego	33	297/1786	
52	Dom	Puławskiego	43	300/1786	
53	Dom	Sienkiewicza	5	308/1786	
54	Dom	Sienkiewicza	17	316/1786	
55	Dom	Warszawska	47	366/1786	
56	Budynek elektrowni, ob. biura	Piłsudskiego	100/102	378/1786	
57	Kapliczka	skrzyżowanie ul. Starowiejskiej i Janowskiej		386/1786	B-291 22.12.2010 r.
58	Kapliczka	Warszawska	75	387/1786	B-268 30.09.2010 r.
59	Dom	Puławskiego	29a	427/1786	
60	Pomnik Powstańców	Partyzantów	1	434/1786	B-274 z dnia 07.07.2010 r.
61	dom	10-go Lutego	7	440/1786	
62	Kolumna Toskańska	ul. Wojskowa		447/1786	

63	Pomnik Matki Boskiej Kodeńskiej	Skwer Wileński		448/1786	
64	Zespół pałacowo-parkowy	ul. Konarskiego		449/1786	
65	Domek ogrodnika w zespole pałacowo-parkowym	ul. Konarskiego	4	450/1786	
66	Pawilon ogrodowy w zespole pałacowo-parkowym	Konarskiego	6	451/1786	
67	Brama i ogrodzenie w zespole pałacowym	Wiszniewskiego		452/1786	
	zabytki, które są we własności Miasta Siedlce				
	częściowa własność Miasta Siedlce i				
	współwłasność.				

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta Siedlce.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA SIEDLCE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- zachowany oryginalny układ urbanistyczny centrum z rynkiem, placem przykościelnym i układem ulic, czytelny od XVIII w.; - bogate dziedzictwo materialne: zespół pałacowo-parkowy Ogińskich, ratusz z „Atlasem”, katedra NMP, kościół św. Stanisława, historyczny układ urbanistyczny centrum; - zasób zabytków ruchomych wysokiej klasy artystycznej, stanowiących wystrój i wyposażenie przede wszystkim obiektów sakralnych; - unikatowe zbiory muzealne, m.in. obraz El Greca w Muzeum Diecezjalnym, zbiory etnograficzne i archeologiczne w Muzeum Regionalnym;	- stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; - częściowo zdegradowana tkanka urbanistyczna (zabudowa zniszczona w czasie pożarów, wojny, powojenne przebudowy); - niewystarczające środki z budżetu miasta przeznaczane na ochronę zabytków; - stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; - zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; - przekształcenia historycznych układów poprzez nową zabudowę niezgodną z lokalną tradycją

• dobrze rozwinięta sieć instytucji kultury (MOK, CKiS, biblioteki, galerie), aktywnie wykorzystujących przestrzenie zabytkowe; • obecność wydarzeń cyklicznych o charakterze kulturalnym i promocyjnym (Jarmark św. Stanisława, Dni Siedlec, Festiwal Teatrów Ulicznych); • położenie miasta w regionie o dużym potencjale turystycznym (Mazowsze wschodnie, bliskość Podlasia). • opracowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej; • walory przyrodnicze i krajobrazowe – Ostoja Nadliwiecka, Rezerwat przyrody „Stawy Siedleckie”, Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu, użytki ekologiczne, pomniki przyrody; • atrakcyjność przyrodnicza doliny rzeki Muchawki; • lokalne legendy, tradycje i produkty regionalne, które stanowią naturalne uzupełnienie oferty turystycznej i edukacyjnej miasta.	budowlaną; • niezadowolające wykorzystanie potencjału dziedzictwa niematerialnego w promocji miasta;
SZANSE	ZAGROŻENIA
• modernizacja zabytkowych obiektów na terenie miasta z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozwój turystyki kulturowej i weekendowej w związku z bliskością Warszawy (dogodne połączenia kolejowe); • możliwość rozwoju szlaków tematycznych (np. „Śladami Ogińskich”, „Miasto z El Grekiem”, „Dziedzictwo wielokulturowe Siedlec”); • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • położenie w strefie przygranicznej; • aktywność społeczna i zainteresowanie mieszkańców, którzy wskazują konkretne	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką;

potrzeby i oczekiwania wobec dziedzictwa; • utworzenie pomnika historii; • szansa rozwoju turystyki pielgrzymkowej; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • cyfryzacja i nowe technologie – szansa na wirtualne wystawy, aplikacje mobilne, e-przewodniki po zabytkach; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,

– podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta Siedlce. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, dla których wyznaczono kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5), które stanowią kontynuację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Miasta Siedlce na lata 2015-2018. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Priorytet II. Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca pogłębianiu poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta Siedlce

PRIORYTET I. OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
ZAHAMOWANIE PROCESU DEGRADACJI ZABYTEKÓW I DOPROWADZENIE DO POPRAWY STANU ICH ZACHOWANIA	Zahamowanie degradacji zabytków oraz poprawa stanu ich zachowania poprzez zapewnienie corocznych środków na realizację uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace przy zabytkach, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zagrożonych.	Ilość złożonych wniosków, wartość zaplanowanych/przekazanych środków
	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność miasta (Tabela nr 4).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich
	Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w ewidencji gminnej (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość podjętych interwencji, ich zakres, z kim współpracowano
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni projektowanej oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków

ZINTEGROWANA OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	Opracowanie uchwały krajobrazowej na podstawie Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774), ograniczającej chaos przestrzenny (ustawa porządkuje terminologię związaną z ochroną krajobrazu, przyznaje radzie gminy kompetencje ustalania w formie uchwały zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych, ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z których mogą być wykonywane); zmieniono nią m.in. przepisy. Prawa budowlanego, Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym czy Ustawy o podatkach i opłatach lokalnych (brak audytu krajobrazowego).	Czy opracowano uchwałę
	Sukcesywne oznakowanie wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków znakiem konwencji haskiej – ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu.	Ile obiektów oznakowano, czy oznakowano wszystkie obiekty, wartość poniesionych środków
	Systematyczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy Plan był aktualizowany zgodnie z przepisami raz w roku
	Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów; na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remontów/konserwacji, ilość wytypowanych obiektów do remontów/ konserwacji
OGRANICZENIE PROCESU DEGRADACJI ZABYTEKÓW I DOPROWADZENIA DO POPRAWY STANU	Poprawa estetyki zagospodarowania krajobrazu miejskiego w strefach najbardziej uczęszczanych ciągów komunikacyjnych: 1. Porządkowanie przestrzeni przy zabytkach wzdłuż ciągów komunikacyjnych poprzez usunięcie nielegalnych reklam, nadmiaru słupów i tablic wokół zabytkowych obiektów widocznych z głównych ulic (np. katedra, ratusz). 2. Spójna mała architektura w historycznych korytarzach miejskich poprzez montaż ławek, koszy i oświetlenia w jednolitym stylu na głównych trasach turystycznych prowadzących do zabytków. Dobór materiałów (np. żeliwo, drewno, granit) spójnych z charakterem Starego Miasta i XIX-wiecznej zabudowy. 3. System informacji wizualnej i turystycznej: tablice kierunkowe i informacyjne (wspólna kolorystyka, czytelne piktogramy) ustawiane wzdłuż tras pieszych i rowerowych prowadzących do zabytków; QR-kody przy przystankach i wejściach do stref zabytkowych z informacją o historii obiektu.	Jakie działania podjęto, jakie zrealizowano, wartość zaplanowanych/ przekazanych środków
	Zapewnienie większych środków finansowych w corocznych uchwałach budżetowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach.	Wysokość zabezpieczonych środków w każdym roku

PRIORYTET II. PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I EDUKACJA SŁUŻĄCA POGŁĘBIANIU POCZUCIA ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA WIELOKULTUROWE DZIEDZICTWO		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
EDUKACJA, POPULARYZACJA, PROMOCJA REGIONALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	Promowanie imprez, cyklicznych imprez, głównie plenerowych, przybliżających dzieje i tradycje Siedlec poprzez: - Organizację cyklicznych wydarzeń historyczno-kulturalnych - festyny miejskie, jarmarki staropolskie, inscenizacje bitew i wydarzeń związanych z historią regionu, - prezentację rzemiosła tradycyjnego (pokazy kowalstwa, garncarstwa, tkactwa). - Wykorzystanie przestrzeni zabytkowych jako scenerii wydarzeń: - organizowanie koncertów, wystaw i spektakli plenerowych na tle zabytkowych obiektów, - tworzenie tras spacerowych i gier miejskich prowadzących przez najważniejsze zabytki. - Budowanie marki rozpoznawalnych imprez cyklicznych: - np. coroczny „Dzień Księżnej Ogińskiej” czy „Jarmark na Ulicy Starowiejskiej”, - festiwale kulinarne oparte na kuchni regionalnej (potrawy podlaskie i mazowieckie). - Edukację i aktywizację mieszkańców - warsztaty dla dzieci i młodzieży (stroje historyczne, tańce dawne, lokalne legendy), - konkursy wiedzy o historii Siedlec połączone z wydarzeniami plenerowymi. - Promocję medialną i turystyczną - wykorzystanie lokalnych i regionalnych mediów do nagłaśniania imprez, - przygotowanie materiałów promocyjnych w formie ulotek, plakatów i kampanii internetowych, - wpisanie imprez do kalendarza wydarzeń turystycznych województwa mazowieckiego.	Ile i gdzie zorganizowano wydarzenia, ilość osób biorących udział, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/ poniesionych środków, ilość osób biorących udział
	Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię miasta oraz jej zabytki itp.	Jakie działania zrealizowano, z kim współpracowano, ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział
	Wykreowanie pamiątek regionalnych.	Jakie wykreowano produkty, gdzie i w jakiej formie były promowane, wartość poniesionych środków, czy produkty były sprzedawane, gdzie, wartość środków ze sprzedaży
	Wpisanie specjalów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjalów regionalnych.	Czy wpisano produkty na listę, jakie, w jaki sposób wpłynęło to na turystykę

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta Siedlce),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta Siedlce dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta Siedlce,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – udzielane są zgodnie z przyjmowanym co roku Zarządzeniem Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w sprawie wprowadzenia regulaminu naboru wniosków oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Dotacje wojewódzkie**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego – Samorząd realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Od ponad 10 lat stara się wspierać działania właścicieli i posiadaczy zabytków, przyznając dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach. Udział w naborze wniosków jest jedyną możliwością pozyskania funduszy pozostających w dyspozycji Samorządu Województwa Mazowieckiego na działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Nabór ogłaszany jest przez Zarząd na podstawie Uchwały Nr 15/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 22 lutego 2022 r. Uchwała określa zasady ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego.

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Środki z budżetu Miasta Siedlce – podstawą udzielania dotacji jest Uchwała Nr LXIV/601/2023 Rady Miasta Siedlce z dnia 26 stycznia 2023 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na sfinansowanie do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Miasta Siedlce, nie stanowiących jego własności.

Dotacja z budżetu Miasta Siedlce może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych.

W przypadku gdy beneficjent na prace lub roboty budowlane przy zabytku otrzymuje również inne środki publiczne, kwota dotacji przyznanej z budżetu Miasta Siedlce wraz z kwotami przyznanych na ten cel innych środków publicznych nie może przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Wnioski o dotację kieruje się do Prezydenta Miasta Siedlce w terminie do 15 września każdego roku poprzedniego roku na który udzielona jest dotacja.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Program „Ochrona Zabytków”**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Groby i cmentarze wojenne w kraju”**

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

- **Program „Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju”**

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program „Kultura ludowa i tradycyjna”**

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

- **Program „Wspieranie działań muzealnych”**

Celem programu jest wspieranie działalności muzealnej z zakresu prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych oraz opieki konserwatorskiej nad zbiorami.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Siedlcach
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
12. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2015-2018, Siedlce, listopad 2014 r.
13. Dzieje Siedlec 1448-1918, red. zbior., Siedlce 1969
14. A. Winter, Dzieje Siedlec 1448-1918, Siedlce (wyd. regionalne)
15. A. Knapik, „Ogród krajobrazowy Aleksandry z Czartoryskich Ogińskiej w Siedlcach (‘Aleksandria’)” 2020 oraz publikacje dot. zespołu pałacowego
16. Zbiory i materiały Archiwum Państwowego w Siedlcach – m.in. opracowania nt. ziemiaństwa guberni siedleckiej 1867-1912
17. <https://siedlce.pl/>
18. <https://www.muzeumsiedlce.art.pl/>
19. <https://muzeum.siedlce.pl/>
20. <https://mazowsze.szlaki.pttk.pl/>
21. <https://turystyka.siedlce.pl/>
22. www.nid.pl
23. www.zabytek.pl
24. www.stat.gov.pl/gus
25. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Siedlce
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Siedlce
3. Tabel na 3. Wykaz obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków we własności Miasta Siedlce
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta Siedlce
6. Rys. nr 1. Granice obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (źródło: Raport o stanie Miasta Siedlce w 2024 r.)
7. Zdjęcie nr 1. Pałac Ogińskich, ob. Uniwersytet w Siedlcach, ul. Konarskiego 2
8. Zdjęcie nr 2. Kościół parafialny pw. Św. Stanisława Bpa, ul. Floriańska 1
9. Zdjęcie nr 3. Plebania, ul. Floriańska 3 (źródło zdjęcia: A. Szmuc, <https://turystyka.siedlce.pl/>)
10. Zdjęcie nr 4. Kaplica pw. Św. Krzyża, ul. Starowiejska 13 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)
11. Zdjęcie nr 5. Ratusz miejski „Jacek”, ob. Muzeum Regionalne, ul. ul. Piłsudskiego 1 (źródło zdjęcia: <https://www.muzeumsiedlce.art.pl/>)

12. Zdjęcie nr 6. Odwach, ob. biblioteka miejska, ul. Piłsudskiego 5 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)
13. Zdjęcie nr 7. Budynek poczty, ul. Piłsudskiego 2 (źródło zdjęcia: siedlce.pl)
14. Zdjęcie nr 8. Szpital Dobroczynności, ob. Szpital Miejski, ul. Starowiejska 15 (źródło zdjęcia: zabytek.pl)
15. Zdjęcie nr 9. Gimnazjum Gubernialne, ob. IV Liceum Ogólnokształcące im. Hetmana S. Żółkiewskiego, ul. Konarskiego 1
16. Zdjęcie nr 10. Budynek więzienia, widok od ul. Armii Krajowej (źródło zdjęcia: W. Zalewski, fotopolska.eu)
17. Zdjęcie nr 11. Hala targowa – Topaz, ul. Pułaskiego 65
18. Zdjęcia nr 12, 13. Katedra Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Siedlcach, ul. Kochanowskiego 11
19. Zdjęcie nr 14. Budynek Narodowego Banku Polskiego, ul. Piłsudskiego 14 (źródło zdjęcia: siedle.pl)

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Siedlce

WYKAZ OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH OBJĘTYCH GMINNĄ EWIDENCJĄ ZABYTKÓW MIASTA SIEDLCE						
L.p.	Nazwa obiektu	Czas powstania	Ulica	Nr budynku	Nr ewidencyjny	Nr w rejestrze zabytków data wpisu/ Nr stanowisk archeologicznego
1	Układ urbanistyczny	XVI-XIX w.			1/1786	A-179/737 7.05.1962
2	Kościół katedralny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	1905-1912 r.	B-pa Świrskiego	55	2/1786	A-302 5.09.1983
3	Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Bpa	1740-1749 r.	Floriańska	1	3/1786	A-84/420 22.03.1962
4	Plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Bpa	1768-1774 r.	Floriańska	3	4/1786	A-84/420 22.03.1963
5	Pozostałości bramy-dzwonnicy w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Bpa	1773-1776 r.	Starowiejska	1	5/1786	A-170/694 14.04.1962
6	Cerkiew prawosławna, ob. Kościół Garnizonowy p.w. Serca Jezusowego	1868-1869 r.	Plac Tysiąclecia		6/1786	
7	Cmentarz rzymsko-katolicki lapidarium	1799 r.	Cmentarna		7/1786	A-428 17.12.1993
8	Kaplica grobowa na cmentarzu rzym.-kat., lapidarium	2 poł. XIX w.	Cmentarna		8/1786	
9	Cmentarz rzymsko-katolicki	1892	Cmentarna		9/1786	A-429 17.12.1993
10	Kaplica na cmentarzu rzymsko-katolickim	1937 r.	Cmentarna	46	10/1786	
11	Kaplica grobowa Gorgoszów na cmentarzu rzymsko-katolickim	1892 r.	Cmentarna	46	11/1786	
12	Kaplica prawosławna p.w. Zmartwychwstania Pańskiego na cmentarzu parafialnym	pocz. XX w.	Cmentarna	47	12/1786	
13	Cmentarz rzymsko-katolicki	1939 r.	Janowska		13/1786	A- 430 17.12.1993
14	Kaplica	pocz. XX w.	Janowska/Św. Faustyny Kowalskiej		14/1786	
15	Cmentarz wojenny	1915 r.	Cmentarna		15/1786	A-432 17.12.1993
16	Pomnik na cmentarzu	1917 r.	Cmentarna		16/1786	

	wojennym					
17	Cmentarz wojenny, m.in. żołnierzy Armii Radzieckiej (ob. Pamięci ofiar II wojny światowej)	1944 r.	Pamięci Ofiar II Wojny Światowej		17/1786	A-433 17.12.1993
18	Pomnik na cmentarzu wojennym	l.60-te XX w.	Pamięci Ofiar II Wojny Światowej		18/1786	
19	Cmentarz żydowski	1807 r.	Szkolna		19/1786	A-431 17.12.1993
20	Komenda garnizonu, ob. dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	55	20/1786	
21	Komenda 9 dywizji, ob. przychodnia "Salus"	pocz. XX w.	Piłsudskiego	49	21/1786	A-743 31.05.2007
22	Dom oficerski, proj. Aleksander Sygietyński	1930 r.	Wojska Polskiego	23	22/1786	
23	Budynek koszarowy z zespołu koszar przy ul. Orlicz Dreszera	1848 XIX/XX w.	Rotmistrza Witolda Pileckiego		23/1786	
24	Sztab wojskowy z zespołu koszar przy ul. Orlicz Dreszera	1890 r.			24/1786	
25	Budynek koszarowy z zespołu koszar przy ul. Orlicz Dreszera	1848 r. XIX/XX w.			25/1786	
26	Budynek koszarowy z zespołu koszar przy ul. Orlicz Dreszera	k.XIX w.			26/1786	
27	Dom podoficerski z zespołu koszar przy ul. Orlicz Dreszera,	1939 r.			27/1786	
28	Budynek koszarowy, ob. zakład produkcyjny KOViAN - GROUP , sp. z o. o.	XIX/XX	Składowa	27	28/1786	
29	Budynek mieszkalny z zespołu koszar	l.30- XX w.	Orlicz-Dreszera	12	29/1786	
30	Budynek mieszkalny z zespołu koszar	l.30- XX w.	Orlicz-Dreszera	14	30/1786	
31	Budynek miar i wag, następnie odwach, ob. Biblioteka Miejska	2 poł. XVIII w. rozbud. 1 ćw. XIX w.	Piłsudskiego	5	31/1786	A-342 30.12.1983r.
32	Ratusz, zw. "Jackiem", ob. Muzeum Regionalne	1766-1769 r.	Piłsudskiego	3	32/1786	A-46/234 18.11.1959r.
33	Starostwo Powiatowe, ob. NFZ	1892 r.	Piłsudskiego	4	33/1786	decyzja nr 1747/2023 z 15.02.2023 r.
34	Trybunał Cywilny, ob. Sąd Rejonowy	1830	Piłsudskiego	16	34/1786	
35	Sąd Komisji Poprawczej w zespole więzienia	1841- 1843 r.	Piłsudskiego	47	35/1786	A-405 02.06.1992 r.
36	Gmach główny więzienia	1841- 1843 r.	Piłsudskiego	47	36/1786	A-119/587 02.04.1962 r.
37	Budynek więzienny	1891-1892	Piłsudskiego	47	37/1786	A-119/587 02.04.1962 r.
38	Dom naczelnika więzienia, ob. budynek więzienny	1883-1885	Piłsudskiego	47	38/1786	
39	Budynek administracji w zespole więzienia	pocz. XX w.	Piłsudskiego	47	39/1786	
40	Ogrodzenie w zespole więzienia	1841-1843 r.	Piłsudskiego	47	40/1786	
41	Szpital Dobroczyńności, ob. Szpital Miejski	1832 r.	Starowiejska	15	41/1786	A-997 25.11.2010 r.
42	Łaźnia, ob. oddział zakaźny w zespole szpitala miejskiego, ob. oddział zakaźny w zespole Szpitala Miejskiego	1866 r. przebud. 1905 r.	Starowiejska	15	42/1786	
43	Szpital wojskowy, ob. plebania parafii katedralnej	po 1829 r.	Kochanowskiego	11 ,13	43/1786	
44	Powiatowa Kasa Chorych, ob. apteka, budynek mieszkalny	1924 r.	Piłsudskiego	96	44/1786	
45	Sierociniec dla chłopców, ob. Szkoła Podstawowa nr 1	XIX/XX	Konarskiego	5	46/1786	

46	Dom kalek i starców, ob. Kolegium Języków Obcych	1882 r.	Aslanowicza	2	47/1786	
47	Biblioteka pedagogiczna	1903-1904 r.	Konarskiego	3	48/1786	A-481 01.09.2005 r.
48	Szkoła Rolnicza, ob. Ośrodek Doradctwa Rolniczego	1920- 1930 r.	Kazimierzowska	21	49/1786	A-185 23.05.1977 r.
49	Budynek mieszkalny z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. WUOZ Delegatura w Siedlcach	1924 r.	Bema	4a	50/1786	A-427 15.10.1993 r.
50	Stajnia z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. magazyn ZSP nr 4	1926 r.	Bema	4	51/1786	
51	Piwnica z zespołu Szkoły Rolniczej, ob. ZSP nr 4	1924 r.	Bema	4	52/1786	
52	Gimnazjum Gubernialne, ob. LO im. Hetmana Żółkiewskiego	1841-1844 r.	Konarskiego	1	53/1786	A-65 02.02.2001 r.
53	Gimnazjum Podlaskie i Szkoła Handlowa, ob. LO im B. Prusa	XIX w. I 1920 r.	Floriańska	10	54/1786	
54	Gimnazjum i Liceum Biskupie, ob. dom księży emerytów	3 ćw. XIX w.	Kościuszki	10	55/1786	A-1471 15.02.2019 r.
55	Gimnazjum Konstancji Zembrzuskiej, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy	k. XIX w.	Sienkiewicza	20	56/1786	
56	Szkoła Rzemieślnicza, ob. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. Stanisława Staszica	1903 r.	Konarskiego	9	57/1786	
57	Szkoła Elementarna, ob. Szkoła Podstawowa nr 1	1901 r.	Konarskiego	7	58/1786	
58	Szkoła Powszechna nr 2, ob. Szkoła Podstawowa nr 2	1929 r.- 1931 r.	Szkolna	2	59/1786	
59	Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5	1933 r.	Orlicz-Dreszera	3	60/1786	
60	Szkoła Powszechna nr 7, ob. Miejskie Przedszkole nr 1	l.20-XX w.	Wiązowa / Topolowa	7, 25	61/1786	
61	Szkoła Powszechna nr 8, Społeczna Szkoła Podstawowa i Społeczne Gimnazjum	l.20-XX w.	Mireckiego	28	62/1786	
62	Teatr, ob. Urząd Stanu Cywilnego	1 ćw. XIX w.	Świrskiego	6	63/1786	A-76 12.07.2001 r.
63	Dom Ludowy, potem Kino "Podlasie", ob. Miejski Ośrodek Kultury	1902 r.	Sienkiewicza	63	64/1786	A-460 10.11.1998 r.
64	Kino Światowid, potem Kino Sojusz, ob. Miejski Ośrodek Kultury	l.20- XX w.	Pułaskiego	37	65/1786	
65	Narodowy Bank Polski, ob. budynek usługowo-biurowy	1924 r.	Piłsudskiego	70	66/1786	A-402 02.01.1992 r.
66	Oficyna z zespołu Narodowego Banku Polskiego, Sąd Okręgowy, ob. budynek usługowy	1924 r.	Piłsudskiego	72	67/1786	A-402 02.01.1992 r.
67	Oficyna z zespołu Narodowego Banku Polskiego, ob. budynek usługowy	1924 r.	Piłsudskiego	72	68/1786	A-402 02.01.1992 r.
68	Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, ob. Kuria Diecezjalna	1872 r.	Piłsudskiego	62	69/1786	A-461 04.12.1998 r.
69	Budynek Banku Handlu i Przemysłu, ob. Kuria Diecezjalna	2 poł. XIX w.	Piłsudskiego	64	70/1786	A-461 04.12.1998 r.
70	Towarzystwo Kredytowe Miasta Siedlce	k. XVIII w	Teatralna	3	71/1786	
71	Żydowski dom starców i sierot, ob. Uniwersytet Przyrodniczo-	4ćw. XIX	Sienkiewicza	51	72/1786	

	Humanistyczny					
72	Spółdzielczy Bank Kupiecki, ob. budynek mieszkalno-usługowy	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	11	73/1786	
73	Bank Udziałowy, ob. budynek mieszkaniowo-usługowy	3 ćw. XIX w.	Piłsudskiego	28	74/1786	
74	Szpital Kolejowy, ob. budynek mieszkaniowy	1905 r.	Plantowa		75/1786	
75	Dom kolejowy	1904 r.	Rotmistrza Witolda Pileckiego	54b	77/1786	
76	Dom kolejowy	1904 r.	Rotmistrza Witolda Pileckiego		78/1786	
77	Dom kolejowy	pocz. XX w.	Kolejowa	71	79/1786	
78	Dom kolejowy	1904-1905 r.	Grabowskiego	15	80/1786	
79	Dom	1 poł. XX w.	Piłsudskiego	30	81/1786	
80	Dom kolejowy	1904-1905 r.	Grabowskiego	9	82/1786	
81	Dom	3 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	52	83/1786	
82	Dom kolejowy	1904-1905 r.	Grabowskiego	7	84/1786	
83	Dom kolejowy	1904-1905 r.	Grabowskiego	3	85/1786	
84	Dom kolejowy	1904-1905 r.	Grabowskiego	1	86/1786	
85	Dom kolejowy	k. XIX w.	Składowa	7	87/1786	
86	Dom kolejowy	pocz. XX w.	Składowa	7b	88/1786	
87	Dom kolejowy	k.XIX w.	Składowa	7c	89/1786	
88	Dom kolejowy	k.XIX w.	Składowa	7d	90/1786	
89	Dom kolejowy	k.XIX w.	Składowa	7e	91/1786	
90	Dom kolejowy	k.XIX w.	Żwirowa	12	92/1786	
91	Dom kolejowy	k.XIX w.	Żwirowa	18	93/1786	
92	Dom kolejowy	k.XIX w.	Dom Kolejowy	89	94/1786	
93	Piekarnia kolejowa	pocz.XX w.	Grabowskiego		95/1786	
94	Spiętrzenie wody na rzece Muchawce	pocz. XX w.	przy moście kolejowym na trasie Siedlce-Warszawa		98/1786	
95	Komora filtracyjna na rzece Muchawce	pocz.XX w.	przy moście kolejowym na trasie Siedlce-Warszawa		99/1786	
96	Wiadukt drogowy nad torami	k.XIX w.	Warszawska		100/1786	
97	Wiadukt kolejowy nad ul. Łukowską	pocz.XX w.	Łukowska		102/1786	
98	Wiadukt kolejowy nad ul. Partyzantów	pocz. XX w.	Partyzantów		103/1786	
99	Poczta	1827-1828, rozbud. 2 poł. XIX w.	Piłsudskiego	2	104/1786	A-63/341 02.02.1962 r.
100	Hala targowa	1908 r.	Armii Krajowej	5	105/1786	A-108 07.09.1976 r.
101	Łaźnia miejska, ob. Straż Miejska, apteka	pocz. XX w.	Świętojańska	4	106/1786	
102	Resursa Obywatelska, ob.Miejski Ośrodek Kultury	poł. XIX w.	Pułaskiego	6	107/1786	A-182/742 7.05.1962 r.
103	Budynek Dyrekcji Lasów Państwowych, Komenda Miejska Policji, ob. Urząd Miasta	1927 r.	Prusa	18	108/1786	A-1014 04.04.2011 r.
104	Budynek Administracyjny Mleczarni	l. 30 - XXw.	Kazimierzowska	7	109/1786	
105	Sejmikowa Lecznica Zwierząt	1927 r.	Kazmierzowska	3	110/1786	
106	Pałac , ob. Rektorat Uniwersytet Przyrodniczo Humanistyczny	1 poł XVII 1776-1782	Konarskiego	2	111/1786	A-62/340 02.02.1962r.
107	Kaplica p.w. św. Krzyża z zespołu pałacowego	1791r.	Starowiejska	13	112/1786	A-60/331 07.01.1962 r.

108	Oficyna z zespołu pałacowego, ob. Archiwum Państwowe	2 poł. XVII w.	Kościuszki	7	113/1786	A-501/411 02.07.1992 r.
109	Stajnia z zespołu pałacowego, ob. Archiwum Państwowe	1841-1844 r.	B-pa Świrskiego	2	114/1786	A-37/193 18.11.1959 r.
110	Mostek w parku pałacowym	k. XVIII w.	północno-zachodnia część parku		116/1786	
111	Studnia z zespołu pałacowego	pocz. XIX w.			117/1786	A-62/340 02.02.1962 r.
112	Park z zespołu pałacowego	1 poł. XVIII w.	Konarskiego/Prusa		118/1786	A-62/340 02.02.1962 r. A-276 29.08.1980 r.
113	Dom z kolonii domów robotniczych	l. 20 XX w.	Daszyńskiego	4	119/1786	
114	Dom z kolonii domów robotniczych	l. 20 XX w.	Daszyńskiego	8	120/1786	
115	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Lipowa	1m3	122/1786	
116	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Lipowa	25/27	123/1786	
117	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Lipowa	33/35	124/1786	
118	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Lipowa	41	125/1786	
119	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Topolowa		126/1786	
120	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	11	127/1786	
121	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	18/20	128/1786	
122	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Topolowa	28	129/1786	
123	Dom z osiedla robotniczego,	l. 20 XX w.	Topolowa	29/31	130/1786	
124	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	36	131/1786	
125	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	40	133/1786	
126	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	46	134/1786	
127	Dom z osiedla robotniczeg	l. 20 XX w.	Topolowa	47	135/1786	
128	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	48/50	136/1786	
129	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	60/62	138/1786	
130	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	61/63	139/1786	
131	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	66	140/1786	
132	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Topolowa	69/71	141/1786	
133	Dom z osiedla robotniczego	l. 20 XX w.	Wiązowa	4 m6	142/1786	
134	Dom z zespołu domów zajezdnych	1811 r.	Asza	3	143/1786	
135	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Asza	5	144/1786	A-1499 16.05.2019 r.
136	Dom z zespołu domów zajezdnych,	XIX w.	Asza	7	145/1786	A-1499 16.05.2019 r.
137	Dom z zespołu domów zajezdnych,	XIX w.	Asza	9	146/1786	
138	Dom z zespołu domów zajezdnych, ob. dom	XVIII/XX w.	Esperanto	4	147/1786	
139	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Esperanto	6	148/1786	A-1499 16.05.2019 r.
140	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Esperanto	8	149/1786	A-1499 16.05.2019 r.
141	Dom z zespołu domów zajezdnych	XVIII/XX w.	Pułaskiego	8	150/1786	
142	Hotel "Europejski",	k. XIX w.	Piłsudskiego	12/12a	151/1786	
143	Hotel "Angielski"	4 XIX w.	Pułaskiego	9	152/1786	
144	Hotel "Podlaski"	4 XIX w.	Pułaskiego	11	153/1786	
145	Hotel "Viktoria"	4 XIX w.	Pułaskiego	15	154/1786	
146	Dom	XIX/XX w.	Asłanowicza	14	158/1786	
147	Dom	k.XIX w.	Asłanowicza	21	159/1786	
148	Dom	3 ćw. XIX w.	Asłanowicza	25	160/1786	
149	Dom	3 ćw. XIX w.	Asłanowicza	36/38	162/1786	
150	Dom	XIX/XX w.	Asłanowicz	37	163/1786	
151	Dom	XIX/XX w.	Asłanowicza	39	164/1786	

152	Dom	l.30- XX w.	Bema	37	165/1786	
153	Dom	l.30- XX w.	Bema	38/38a	166/1786	
154	Dom	l.30- XX w.	Bema	44	167/1786	
155	Dom	l.30- XX w.	Bema	56	168/1786	
156	Dom	XIX/XX w.	Bohaterów Getta	5	169/1786	
157	Dom	XIX/XX w.	Bohaterów Getta	7	170/1786	
158	Dom	XIX/XX w.	Bohaterów Getta	9	171/1786	
159	Dom	pocz. XX w.	Bohaterów Getta	11	172/1786	
160	Dom	pocz. XX w.	Bohaterów Getta	13	173/1786	
161	Dom	4 ćw. XIX w.	Browarna	2	174/1786	
162	Dom, ob. Centrum Kształcenia Ustawicznego	pocz. XX w.	Browarna	4	175/1786	
163	Dom	4 ćw. XIX w.	Browarna	6	176/1786	
164	Dom	1933 r.	Ks.Brzóska	7	178/1786	
165	Dom	l. 30- XX w.	Ks.Brzóska	14	179/1786	
166	Dom	l. 30- XX w.	Ks.Brzóska	19	180/1786	
167	Dom	l.30- XX w.	Ks.Brzóska	48	181/1786	
168	Dom	l.30- XX w.	Ks.Brzóska	69	182/1786	
169	Dom	pocz. XX w.	Cmentarna	20	183/1786	
170	Dom	k. XIX w.	Cmentarna	24	184/1786	
171	Dom	k. XIX w.	Czarwonego Krzyża	3	185/1786	
172	Dom	k. XIX w.	Czarwonego Krzyża	6	186/1786	
173	Dom	k. XIX w.	Czarwonego Krzyża	7	187/1786	
174	Dom	k. XIX w.	Czerwonego Krzyża	8	188/1786	
175	Dom	k. XIX w.	Domanicka	104/106	189/1786	
176	Dom	4 ćw. XIX w.	Floriańska	11	190/1786	
177	Dom	pocz. XX w.	Floriańska	12	191/1786	
178	Dom	4 ćw. XIX w.	Floriańska	5	192/1786	A-387 25.10.1986 r.
179	Dom	XIX/XX w.	Formińskiego	19	193/1786	
180	Dom	XIX/XX w.	Formińskiego	21	194/1786	
181	Dom	XIX/XX w.	Formińskiego	23	195/1786	
182	Dom	l. 30- XX w.	Jagiellońska	48	198/1786	
183	Dom	2 poł. XIX w.	Janowska	35	199/1786	
184	Dom	4 ćw. XIX w.	Josolewicz	4	200/1786	
185	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	7	201/1786	
186	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	8	202/1786	
187	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	9	203/1786	
188	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	10	204/1786	
189	Dom	4 ćw. XIX w.	Kilińskiego	12	205/1786	
190	Dom	4 ćw. XIX w.	Kilińskiego	13	206/1786	A-1365 14.12.2016 r.
191	Dom	4 ćw. XIX w.	Kilińskiego	14	207/1786	
192	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	15	208/1786	
193	Dom	3 ćw. XIX w.	Kilińskiego	16	209/1786	
194	Dom	4 ćw. XIX w.	Kilińskiego	20/20a	210/1786	
195	Dom	1 ćw. XIX w.	Kilińskiego	29	211/1786	A-1562 24.02.2020 r.
196	Dom	XIX/XX	Kilińskiego	40	215/1786	
197	Dom	4 ćw. XIX w.	Kochanowskiego	20	216/1786	
198	Dom	3 ćw. XIX w.	Kochanowskiego	15	217/1786	
199	Dom	4 ćw. XIX w.	Kochanowskiego	16	218/1786	
200	Dom	4 ćw. XIX w.	Kochanowskiego	22	219/1786	
201	Dom	k.XIX w.	Kosciuszki	2	225/1786	
202	Dom	4 ćw. XIX w.	10 Lutego	5	226/1786	
203	Dom	l. 30- XX w.	3 Maja	6	228/1786	
204	Dom	k.XIX w.	3 Maja	8	229/1786	

205	Dom	k.XIX w.	3 Maja	10	230/1786	
206	Dom	k.XIX w.	3 Maja	12	231/1786	
207	Dom	pocz.XX w.	3 Maja	15	232/1786	
208	Dom	4 ćw. XIX w.	3 Maja	44	233/1786	
209	Dom	1899 r.	3 Maja	50	234/1786	
210	Dom	l. 30- XX w.	Mickiewicza	15a	235/1786	
211	Dom	l. 30- XX w.	Mickiewicza	16	236/1786	
212	Dom	l. 30- XX w.	Mickiewicza	28	238/1786	
213	Dom	l. 30- XX w.	Mickiewicza	36	239/1786	
214	Dom	l. 30- XX w.	Mickiewicza	59	240/1786	
215	Dom	l. 30- XX w.	Narutowicza	12	241/1786	
216	Dom	l. 30- XX w.	Narutowicza	31	242/1786	
217	Dom	l. 30- XX w.	Narutowicza	35	243/1786	
218	Dom	4 ćw. XIX w.	ks. Niedziałka	1	244/1786	
219	Dom	k.XIX w.	ks. Niedziałka	18	246/1786	
220	Dom	pocz.XX w.	Asłanowicza	41	247/1786	
221	Dom	4 ćw. XIX w.	Orzeszkowej	4	249/1786	
222	Dom	XIX/XX w.	Orzeszkowej	6	250/1786	
223	Dom	k.XIX w.	Partyzantów	63	251/1786	
224	Dom	pocz. XX w.	Piaskowa	26	252/1786	
225	Dom	pocz. XX w.	Piaskowa	34	253/1786	
226	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	8	254/1786	
227	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	10	255/1786	
228	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	14	256/1786	
229	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	20	257/1786	
230	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	22	258/1786	
231	Dom	3 ćw. XIX w.	Piłsudskiego	24	259/1786	
232	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	26	260/1786	
233	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	27	261/1786	
234	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	36	263/1786	
235	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	37 i 37a	264/1786	
236	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	39	265/1786	
237	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	46	266/1786	
238	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	53	267/1786	
239	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	60	268/1786	
240	Dom	1914 r.	Piłsudskiego	61	269/1786	
241	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	63	270/1786	
242	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	65	271/1786	
243	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	66	272/1786	
244	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	67	273/1786	
245	Dom	1 cw. XX w.	Piłsudskiego	68A	274/1786	
246	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	69	275/1786	
247	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	71	276/1786	
248	Dom	1 cw. XX w.	Piłsudskiego	73	277/1786	
249	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	76	278/1786	
250	Dom	k.XIX w.	Piłsudskiego	78	279/1786	
251	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	86	281/1786	
252	Dom	1931 r.	Poniatowskiego	3	282/1786	
253	Dom	l.30- XX w.	Poniatowskiego	9	283/1786	
254	Dom	l.30- XX w.	Poniatowskiego	13	284/1786	
255	Dom	l.30- XX w.	Prusa	26	286/1786	
256	Dom	l.30- XX w.	Prusa	30	287/1786	
257	Dom	l.30- XX w.	Prusa	44	288/1786	
258	Dom	l.30- XX w.	Prusa	50	289/1786	
259	Dom	l.30- XX w.	Prusa	50a	290/1786	
260	Dom	4 ćw. XIX w.	Pułaskiego	13	291/1786	
261	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	23	292/1786	
262	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	25	293/1786	
263	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	27	294/1786	
264	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	29	295/1786	

265	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	31	296/1786	
266	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	33	297/1786	
267	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	35	298/1786	
268	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	37	299/1786	
269	Dom	XIX/XX w.	Pułaskiego	43	300/1786	
270	Dom	I.30-XX w.	Rawicza	20	301/1786	
271	Dom	I.30-XX w.	Rawicza	55	302/1786	
272	Dom	XIX/XX w.	Sekulska	3	303/1786	
273	Dom	I.20-XX w.	Sekulska	5	304/1786	
274	Dom	k.XIX w.	Sekulska	26	305/1786	
275	Dom	I. 30-XX w.	Sekulska	30	306/1786	
276	Dom	1 cw. XX w.	Sienkiewicza	42	307/1786	
277	Dom	4 cw. XIX w.	Sienkiewicza	5	308/1786	
278	Dom	3 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	6	309/1786	
279	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	9	310/1786	
280	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	11	311/1786	
281	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	13	312/1786	
282	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	14	313/1786	
283	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	15	314/1786	
284	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	16	315/1786	
285	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	17	316/1786	
286	Dom		Sienkiewicza	18	317/1786	
287	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	19	318/1786	
288	Dom		Sienkiewicza	24	319/1786	
289	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	25	320/1786	
290	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	26	321/1786	
291	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	28	322/1786	
292	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	31	323/1786	
293	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	33	324/1786	A-1120 06.02.2013 r.
294	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	34	325/1786	
295	Dom	4 ćw. XIX w.	Sienkiewicza	39	326/1786	
296	Dom	k. XIX w.	Sienkiewicza	41b	327/1786	
297	Dom	pocz. XX w.	Sokołowska	26	329/1786	
298	Oficyna	pocz. XX w.	Sokołowska	52	330/1786	
299	Dom	1931 r.	Sokołowska	141	331/1786	
300	Dom	1881 r.	Starowiejska	2	332/1786	
301	Dom	3 ćw. XIX w.	Starowiejska	3	333/1786	
302	Dom	k. XIX w.	Starowiejska	4	334/1786	
303	Dom	XIX/XX w.	Starowiejska	28	335/1786	
304	Dom	k. XIX w.	Szkolna	25	337/1786	
305	Dom	pocz. XX w.	Szkolna	27	338/1786	
306	Dom	pocz. XX w.	Szkolna	49	341/1786	
307	Dom	I. 30 XX w.	Ściegiennego	7	342/1786	
308	Dom	3 cw. XIX w.	B-pa Świrskiego	3	345/1786	
309	Dom	4 cw. XIX w.	B-pa Świrskiego	7	346/1786	
310	Dom	k. XIX w.	B-pa Świrskiego	15	347/1786	
311	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	19	348/1786	
312	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	25	349/1786	
313	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	27	350/1786	
314	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	29	351/1786	
315	Dom	3 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	35	352/1786	
316	Dom	ok., 1854 r.	B-pa Świrskiego	34	353/1786	
317	Dom	3 cw. XIX w.	B-pa Świrskiego	41	355/1786	
318	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	42	356/1786	
319	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	43	357/1786	
320	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	44	358/1786	
321	Dom	3 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	48	359/1786	
322	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	51	360/1786	
323	Dom	k. XIX w.	B-pa Świrskiego	58	361/1786	

324	Dom	4 ćw. XIX w.	B-pa Świrskiego	60	362/1786	
325	Dom	4 ćw. XIX w.	Pl Tysiąclecia	12	363/1786	
326	Dom	k. XIX w.	Pomiędzy budynkiem Kilińskiego 20 a Pl. Tysiąclecia 13A		364/1786	
327	Dom	I. 20-XX w.	Warszawska	43	365/1786	
328	Dom	pocz. XX w.	Warszawska	47	366/1786	
329	Dom	XIX/XX w.	Wojska Polskiego	2	367/1786	
330	Dom	XIX/XX w.	Wojska Polskiego	6	368/1786	
331	Dom	k. XIX w.	Wojska Polskiego	9 i 9a	369/1786	
332	Dom	4 ćw. XIX w.	Wojska Polskiego	12	370/1786	
333	Dom	k. XIX w.	Wojska Polskiego	11	371/1786	
334	Dom	k. XIX w.	Wojska Polskiego	24	372/1786	
335	Dom	pocz. XX w.	Wojska Polskiego	48	373/1786	
336	Dom	XIX/XX w.	Wojska Polskiego	60	374/1786	
337	Dom	k. XIX w.	Wojska Polskiego	66	375/1786	
338	Dom	pocz. XX w.	Zielona	6	376/1786	
339	Budynek elektrowni, ob. biura	1906 r.	Piłsudskiego	100/102	378/1786	
340	Hala produkcyjna i biuro Państwowego Zakładu Spirytusowego, ob. Wytwórnia Wódek "Polmos"	1897 r.	Kolajowa	10	379/1786	
341	Młyn wodny, następnie elektryczny, ob. dom	pocz. XX w.	Domanicka	128	381/1786	
342	Dom	pocz. XX w.	Domanicka	126	382/1786	
343	Magazyn zbożowy, następnie młyn elektryczny, ob. sklepy, sala zabaw, lokal gastronomiczny.	I.30-XX w.	Sokolowska	157	384/1786	
344	Kapliczka	I.30-XX w.	Sokolowska	166	385/1786	
345	Kapliczka	1899 r.	skrzyżowanie ul. Starowiejskiej i Janowskiej		386/1786	B-291 22.12.2010 r.
346	Kapliczka	1909 r.	Warszawska	75	387/1786	B-268 30.09.2010 r.
347	Stanowisko archeologiczne - 1) ślad osadnictwa, 2) osada, 3) osada, 4) osada, 5) pałac	2)IX-X w., 3) XI-XV w., 5)XVII-XVIII w.	Konarskiego		388/1786	58-78/1/1
348	Stanowisko archeologiczne - cmentarz przykościelny	1532-1799	Starowiejska	13	389/1786	58-78/2/2
349	Stanowisko archeologiczne - cmentarz	XV-XVIII w.	Starowiejska	15	390/1786	58-78/3/3
350	Stanowisko archeologiczne - cmentarzysko	XIII w.	Piłsudskiego		391/1786	58-78/4/4
351	Stanowisko archeologiczne - cmentarz	do 1785 r.	Piłsudskiego		392/1786	58-78/5/5
352	Stanowisko archeologiczne - cmentarz	1785-1848 r.	Armii Krajowej		393/1786	58-78/6/6
353	Stanowisko archeologiczne - cmentarz	1799-1930	Cmentarna		394/1786	58-78/7/7
354	Stanowisko archeologiczne - sieć wodociągowa	XVII-XVIII w.	Esperanto, Pułaskiego, Floriańska i Piłsudskiego		395/1786	58-78/8/8

355	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	XVII-XVIII w.	Ba-pa Świrskiego		396/1786	58-78/9/9
356	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	nieokreślony			397/1786	58-78/10/10
357	Stanowisko archeologiczne - osada	X-XII w.			398/1786	58-78/11/11
358	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			399/1786	58-78/12/12
359	Stanowisko archeologiczne - skarb	XVII w.			400/1786	58-78/13/13
360	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			401/1786	58-78/14/14
361	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			402/1786	58-78/15/15
362	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			403/1786	58-78/16/16
363	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			404/1786	58-78/17/17
364	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	Ha D			405/1786	58-78/18/18
365	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	Ha D			406/1786	58-78/19/19
366	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit			407/1786	58-78/20/20
367	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	neolit -epoka brązu			408/1786	58-78/21/21
368	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	WEB-Ha			409/1786	58-78/22/22
369	Stanowisko archeologiczne - znalezisko luźne	epoka brązu			410/1786	58-78/23/23
370	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	nieokreślony			411/1786	58-78/24/24
371	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	XIV-XV w.			412/1786	58-78/25/25
372	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	XV w.			413/1786	58-78/26/26
373	Stanowisko archeologiczne - 1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa	1)e.brązu, 2)XIV-XV, 3)XVIII-XIX w.			414/1786	58-78/27/27
374	Stanowisko archeologiczne - 1) ślad osadn., 2) ślad osadn., 3) ślad osadn., 4) ślad osadn., 5) ślad osadn.	1) neolit, c.d. w pkt. nr 22			415/1786	58-78/28/28
375	Stanowisko archeologiczne - 1) ślady osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1)XIV-XV, 2) XVII-XVIII w.			416/1786	58-78/29/29
376	Stanowisko archeologiczne - ślady osadnictwa	XIV-XV w.			417/1786	58-78/30/30
377	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	epoka kamienia -epoka brązu			418/1786	58-78/31/31
378	Stanowisko archeologiczne - ślady osadnictwa	starożytność			419/1786	58-78/32/49
379	Stanowisko archeologiczne - 1) obozowisko, 2) ślad osadn., 3) ślad osadn., 4) osada, 5) ślad osadn.	1) ep. Kam. -ep brązu, 2)neolit,3) wczesna epoka brązu, 4) EB-WEŻ, 5) wczesne średniowiecze.			420/1786	58-78/33/50
380	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	epoka kamienia -epoka żelaza			421/1786	58-78/34/51
381	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	epoka kamienia -epoka żelaza			422/1786	58-78/35/52
382	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	epoka kamienia -epoka żelaza			423/1786	58-78/36/53
383	Dom	I.30-XX w.	Piulaskiego	5	424/1786	

384	Dom, ob. Powiatowy Urząd Pracy	I.90-XX w.	Piulaskiego	19	425/1786	
385	Dom	XIX/XX w.	Piulaskiego	21	426/1786	
386	Dom	XIX/XX w.	Piulaskiego	29a	427/1786	
387	Dom	XIX/XX w.	Piulaskiego	45	428/1786	
388	Dom	pocz. XX w.	Piłsudskiego	57	429/1786	
389	Dom	XIX/XX w.	Wojska Polskiego	38	430/1786	
390	Pomnik Powstańców	1863 r.	Partyzantów	1	434/1786	B-274 z dnia 07.07.2010 r.
391	dom	XX w.	10-go Lutego	1	438/1786	
392	dom	XX w.	10-go Lutego	7	440/1786	
393	Wieża ciśnień	1866 r.	Żwirowa	22	441/1786	A-1189 05.06.2013 r.
394	stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	epoka brązu	okolice Sekuły		444/1786	59-78/37/17
395	stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	XVII-XVIII w.	okolice Sekuły		446/1786	59-78/38/18
396	Kolumna Toskańska	ok. 1783 r.	ul. Wojskowa		447/1786	
397	Pomnik Matki Boskiej Kodeńskiej	z 2 dekady XX w.	Skwer Wileński		448/1786	
398	Zespół pałacowo-parkowy	z końca XVIII w.	ul. Konarskiego		449/1786	
399	Domek ogrodnika w zespole pałacowo-parkowym	z 4 ćw. XVIII w.	ul. Konarskiego	4	450/1786	
400	Pawilon ogrodowy w zespole pałacowo-parkowym	z 2 poł. XIX w.	Konarskiego	6	451/1786	
401	Brama i ogrodzenie w zespole pałacowym	1906-1909	Wiszniewskiego		452/1786	
402	Budynek pn. Dom, Pogotowie Ratunkowe	ok. 1854 r.	ul. Świrskiego	36	453/1786	

Uzasadnienie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2026-2029 jest dokumentem określającym politykę Miasta Siedlce w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ma on na celu określenie działań mających wpływ na poprawę stanu zachowania zabytków miasta, właściwe ich użytkowanie, eksponowanie, a także wykorzystywanie na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Działania te, to również inicjatywy sprzyjające wzrostowi środków finansowych przeznaczanych na opiekę nad zabytkami.

W programie opracowana jest charakterystyka zasobów na tle historii i rozwoju przestrzennego miasta oraz wskazane obiekty objęte prawnymi formami ochrony i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Siedlce. Program zawiera ocenę stanu dziedzictwa kulturowego miasta oraz analizę SWOT (słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń), która pozwala na określenie podstawowych celów programu opieki nad zabytkami, kierunków działań i zadań realizowanych w ramach przyjętych priorytetów. Program opieki nad zabytkami stanowi także podstawę do współpracy między samorządem miasta, właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków. Program stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018 przyjętego uchwałą Nr XX/246/2016 Rady Miasta Siedlce z dnia 31 maja 2016 r., przy czym został zaktualizowany w zakresie identyfikacji i oceny potencjału dziedzictwa kulturowego oraz możliwości pozyskiwania środków finansowych na jego ochronę i rozwój. Dokument został również dostosowany do zmieniających się realiów prawnych, społecznych i organizacyjnych w obszarze opieki nad zabytkami – szczególnie poprzez pogłębioną analizę SWOT, a także aktualizację celów strategicznych oraz konkretnych działań operacyjnych, uwzględniających aktualne wyzwania i potrzeby lokalnych interesariuszy.

Materialny aspekt ochrony zabytków jest ściśle powiązany z ich istotnym znaczeniem niematerialnym, które umożliwia kształtowanie indywidualnego i lokalnego poczucia więzi z miejscem, tworzonym przez wiele pokoleń mieszkańców naszego miasta. Wspólne troszczenie się o zachowanie dziedzictwa kulturowego wzmacnia poczucie tożsamości, sprzyja identyfikacji miastem oraz integruje społeczność lokalną.

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2026-2029 został sporządzony zgodnie z przepisami i pozytywnie zaopiniowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pismem z dnia 27.10.2025 r. znak DS.5120.5.2025.MS

Zadania ujęte w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Siedlce na lata 2026-2029 będą mogły być dofinansowane z różnych źródeł, w tym z funduszy europejskich w ramach aktualnych programów operacyjnych i innych instrumentów finansowych.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami niniejszy dokument obowiązuje przez okres 4 lat.